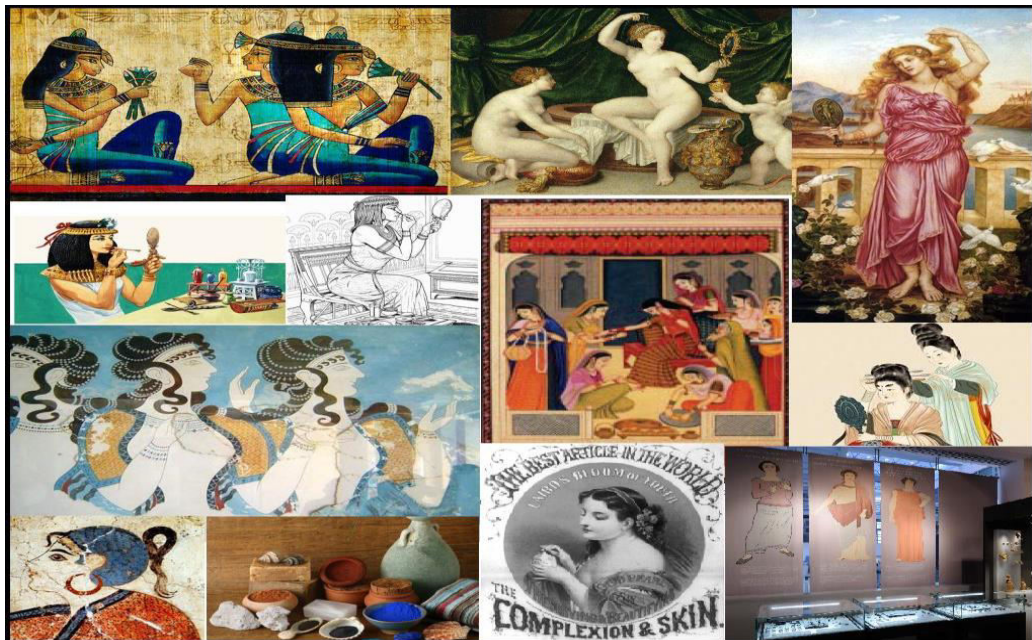

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΕΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΟΙ ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΩΣΤΑΡΑΖΙΝΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΔΑΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ : Τι ονομάζουμε καλλυντικά προϊόντα.....	6
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	7
1.1. Οι κατηγορίες των καλλυντικών προϊόντων	7
2. ΟΙ ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ	11
2.1. Ιστορική Αναδρομή – Η χρήση των χρωστικών	12
3. ΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	16
3.1. Τα καλλυντικά στην Αρχαία Αίγυπτο	19
3.2. Τα καλλυντικά προϊόντα στην Αρχαία Ελλάδα	24
3.3. Τα καλλυντικά προϊόντα στην Αρχαία Ρώμη	34
3.4. Τα καλλυντικά στο Βυζάντιο	36
3.5. Τα καλλυντικά στη Μέση Ανατολή	37
3.6. Τα καλλυντικά στην Ινδία	39
3.7. Τα καλλυντικά στις χώρες την Άπω Ανατολής.....	41
3.8. Καλλυντικά προϊόντα και άγριοι λαοί	44
4. ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ	48
5. ΟΙ ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ	53
5.1. Τα καλλυντικά στο Μεσαίωνα	53
5.2. Τα καλλυντικά από την αναγέννηση έως τον 20 ^ο αιώνα.....	54
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	60

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτή η ερευνητική εργασία είναι για την ιστορία των καλλυντικών, και ειδικότερα για την επιστήμη των καλλυντικών, επικεντρωμένη στον τομέα των χρωστικών που χρησιμοποιούνταν από τους διάφορους αρχαίους πολιτισμούς.

Η ιστορία του μακιγιάζ χρονολογείται χιλιάδες χρόνια πριν. Τα περισσότερα από τα ίδια τα καλλυντικά που χρησιμοποιούμε σήμερα χρονολογούνται από τους αρχαίους Αιγυπτίους αλλά και από τους Ρωμαίους. Για παράδειγμα, οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν μια χρωστική ουσία που ονομάζεται χέννα για να διακοσμήσουν τα χέρια και τα χείλη τους. Πίστευαν ότι η εμφάνιση δείχνει την πνευματική εγγύτητα τους στους θεούς τους και επίσης προσπαθούσαν για την βέλτιστη καθαριότητα του σώματός τους.

Τα καλλυντικά στα οποία θα αναφερθούμε είναι προϊόντα που εφαρμόζονται εξωτερικά στα μαλλιά, το πρόσωπο, το σώμα και τα νύχια. Πολλά καλλυντικά έχουν τις απαρχές τους στην Αίγυπτο αλλά και στην Ασία και την Ιαπωνία.

Οι χρωστικές ουσίες είναι τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στα προϊόντα για τα χείλη, τα μάτια, τα νύχια, τη διακόσμηση του σώματος, αλλά και το χρωματισμό των μαλλιών. Οι χρωστικές ουσίες είναι υπεύθυνες για το χρώμα αλλά και για τη διάρκεια του προϊόντος.

Λέξεις κλειδιά: Χρωστικές ουσίες – Αρχαιότητα – Καλλυντικά - Τατουάζ

SUMMARY

This research work is on the history of cosmetics, especially on the science of cosmetics, concentrated in the field of pigments used by various ancient cultures.

The history of make up dates thousands of years ago. Most of the same cosmetics we use today were used by ancient Egyptians and Romans. For example, the Egyptians used a dye called henna to decorate hands and lips. They believed that the appearance shows the spiritual closeness to their gods and they were trying for optimal cleanliness of their bodies.

The cosmetics that will mention, are products that are externally applied to the hair, face, body and nails. Many cosmetics have their origins in Egypt but also in Asia and Japan.

Pigments are the colors used in products for lips, eyes, nails, body decoration and hair coloring. The pigments are responsible for the color as are for the life of the product.

Keywords: Pigments – Antiquity – Cosmetics- Tattoo

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι να προβάλει το πόσο σημαντικό ρόλο έπαιζαν τα καλλυντικά προϊόντα από τους αρχαίους κιόλας χρόνους έως σήμερα, και να τονίσει την ευρηματικότητα των ανθρώπων στην ανεύρεση των χρωστικών ουσιών που χρησιμοποιούσαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ : Τι ονομάζουμε καλλυντικά προϊόντα

Ορισμός :

Καλλυντικά προϊόντα ονομάζονται όλες οι ουσίες ή τα παρασκευάσματα που μπορούν να έρθουν σε επαφή με το ανθρώπινο σώμα και το πρόσωπο. Ο σκοπός τους είναι ο καθαρισμός τους, ο αρωματισμός τους, ο χρωματισμός τους (εάν πρόκειται για μακιγιάζ) και γενικά η ανάδειξη του κάλλους, όπως φαίνεται και από την ετυμολογία της λέξης, δηλαδή της ομορφιάς.¹

Τα είδη των καλλυντικών είναι κρέμες, γαλακτώματα, λοσιόν, σαπούνια, έλαια, μάσκες, οδοντόκρεμες, πούδρες, make up, κραγιόν, μολύβια, ρουζ, βαφές μαλλιών, βερνίκια για τα νύχια. Τα προϊόντα μακιγιάζ που περιέχουν χρωστικές ουσίες χρησιμεύουν στον τονισμό των φυσικών χαρακτηριστικών κάθε ατόμου για παράδειγμα τα μάτια, τα χείλη, τα ζυγωματικά αλλά και τα νύχια.²

Καλλυντικά είναι κάθε ουσία ή παρασκεύασμα που προορίζεται να έλθει, σε επαφή, με διάφορα εξωτερικά μέρη του ανθρώπινου σώματος, με σκοπό τον καθαρισμό, τον αρωματισμό τους, την αλλαγή της εμφάνισης, τη διόρθωση των σωματικών ουλών, την προστασία τους ή τη διατήρησή τους, σε καλή κατάσταση, χωρίς να προκαλείται βλάβη στην ανθρώπινη υγεία, εφόσον αυτό χρησιμοποιείται υπό φυσιολογικές συνθήκες.³

---

¹Παπαϊωάννου. Θ, Γ. (2006), *Κοσμετολογία, Συστατικά - Παρασκευή - Χρήση Καλλυντικών*, Αθήνα: Γ. Γκελμπέσης.

²Οπ.π.

³Αλτάνης, Κ. (2004), *Μυστικά ομορφιάς 60+1 συνταγές*, Αθήνα: Ψύχαλος.

1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

1.1. Οι κατηγορίες των καλλυντικών προϊόντων⁴

Κρέμες

Οι κρέμες είναι προϊόντα περιποίησης του δέρματος με μακρά ιστορία. Κρέμες λέγονται τα καλλυντικά προϊόντα που δεν ρέουν σε θερμοκρασία περιβάλλοντος. Προστατευτικές , καθαρισμού , χεριών και σώματος , όλων των χρήσεων, κατά των ρυτίδων.

Λοσιόν

Δεν υπάρχει συγκεκριμένος ορισμός για τη λοσιόν. Όταν λέμε λοσιόν ,εννοούμε υδατικά ή υδατοαλκοολικά παρασκευάσματα που έχουν κυρίως στυπτική ή τονωτική δράση. Οι λοσιόν είναι συνήθως διαυγή, λεπτόρρευστα υγρά, ρέουν δηλαδή στη συνηθισμένη θερμοκρασία.

Μάσκες

Οι μάσκες ομορφιάς είναι συνήθως ρευστές, ημίρρευστες, ή πάστες που απλώνονται σε λεπτά ή παχύτερα στρώματα επάνω σε καλά καθαρισμένο πρόσωπο, αφήνονται να δράσουν από 5'-60', ανάλογα με τον τύπο τους, και κατόπιν απομακρύνονται από αυτό με απλό τράβηγμα ή με πλύση με νερό. *Αντηλιακά προϊόντα*

Στόχος: Πρόληψη ή ελαχιστοποίηση βλαβερών αποτελεσμάτων της ηλιακής ακτινοβολίας, ενίσχυση μαυρίσματος.

Βιολογικά προϊόντα

Οργανικά ή αλλιώς βιολογικά καλλυντικά είναι εκείνα, για την παραγωγή των οποίων τηρούνται οι διεθνείς κανονισμοί περί μεθόδων παραγωγής και πιστοποίησης προϊόντων βιολογικής γεωργίας. Γενικότερα θα λέγαμε ότι για να παραχθούν τα συγκεκριμένα προϊόντα, δεν χρησιμοποιούνται συνθετικά και συνθετικά πρόσθετα ή ορμόνες. Ονομάζονται έτσι τα προϊόντα τα οποία

---

⁴Μουλοπούλου-Καρακίτσου Κ., Δ. Ρηγόπουλος, Δ. Στρατηγός,(1998), *Καλλυντικά: συστατικά και εφαρμογές*, Αθήνα: εκδόσεις Βήτα.

αποτελούνται 100% από φυτά σε οποιαδήποτε μορφή (εκχυλίσματα, λάδια, αιθέρια έλαια κλπ.) και από φυσικά μεταλλικά στοιχεία σε ελάχιστη ποσότητα.

Μακιγιάζ

Το μακιγιάζ είναι ξένη λέξη. *Maquillage* στα γαλλικά και *make up* στα αγγλικά. Η ελληνική λέξη για το μακιγιάζ είναι «ψιμυθίωση». Προέρχεται από τη λέξη ψιμύθιο το οποίο είναι το λευκό χρώμα που χρησιμοποιούσαν στην αρχαία εποχή σαν βάση προσώπου. Ο ορισμός για το μακιγιάζ όμως, είναι συγκεκριμένος. Μακιγιάζ ή αλλιώς ψιμυθίωση είναι η επάλειψη του προσώπου με καλλυντική κρέμα.

Τα συστατικά των καλλυντικών:

Φυσικά συστατικά⁵

Είναι τα καλλυντικά που όλα τους τα συστατικά προέρχονται από φυσικές, χημικά ανεπεξέργαστες, μη ζωικές ουσίες. Όλες οι φυτικές πρώτες ύλες επιτρέπονται εφόσον είναι αυθεντικές, η παραγωγή ή αποκομιδή αυτών δεν προξενεί υποβιβασμό στο φυσικό τους περιβάλλον, ανισορροπία του οικοσυστήματος και τέλος εφόσον δεν ανήκουν σε απειλούμενα είδη. Θα πρέπει επίσης να συμφωνούν με τους εθνικούς και διεθνείς πίνακες προστατευόμενων ειδών, καθώς δεν πρέπει να βρίσκονται σε κανένα από αυτούς και να ακολουθούν τις φυσικές διαδικασίες παραγωγής.

Ορισμένες πρώτες ύλες φυσικά παραγόμενες από ζώα ,όχι όμως συστατικά τους, επιτρέπονται και υπόκεινται σε περιορισμούς καθώς δεν μπορούν να προέρχονται από προστατευόμενα ή απειλούμενα είδη. Ωστόσο ορισμένα προϊόντα, που προέρχονται από μη απειλούμενα είδη και η λήψη των οποίων δεν έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικολογική ισορροπία, μπορούν να χρησιμοποιηθούν αν δεν υπάρχει πανομοιότυπο φυσικό ισοδύναμο στο φυτικό βασίλειο.

Ανόργανες πρώτες ύλες επιτρέπονται εφόσον χρησιμοποιούνται για την ουσιαστική ποιότητά τους, όταν η εξόρυξή τους δεν προξενεί μόλυνση και υποβιβασμό του περιβάλλοντος και όταν συμφωνούν με τα κριτήρια καθαρότητας.

---

⁵Μουλοπούλου-Καρακίτσου Κ., Δ. Ρηγόπουλος, Δ. Στρατηγός,(1998), *Καλλυντικά: συστατικά και εφαρμογές*, Αθήνα: εκδόσεις Βήτα.

Θαλάσσιες πρώτες ύλες επιτρέπονται όταν συμφωνούν με τα προηγούμενα κριτήρια.

Καλλυντικά φυσικής προέλευσης⁶

Είναι τα καλλυντικά που περιέχουν συνήθως μερικά ή όλα τα ενεργά συστατικά από φυσικές ουσίες και ίσως μέρος των ανενεργών. Συνήθως το ποσοστό των πραγματικά φυτικής προέλευσης προσόντων ποικίλει από 10%- 80%, όμως δεν μπορεί να φτάσει το 100% και μπορεί να περιέχουν και ποσότητα συνθετικών ουσιών.

Καλλυντικά χημικά ή συνθετικής προέλευσης⁷

Είναι αυτά που περιέχουν πληθώρα συστατικών, φυσικά, ζωικά, ιχθυέλαια, ορυκτά, συνθετικά προϊόντα βιοτεχνολογίας. Είναι τα προϊόντα με τα περισσότερα μίγματα συστατικών, τα οποία τον τελευταίο καιρό έχουν ενοχοποιηθεί για το πλήθος των αρνητικών επιδράσεων στην ανθρώπινη υγεία. Έτσι το δέρμα αναπτύσσει αμυντικούς μηχανισμούς αποβολής των συνθετικών

ουσιών, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η διείσδυση των ενεργών συστατικών του καλλυντικού και τελικά το καλλυντικό να καθίσταται αναποτελεσματικό.

Τα βασικά συστατικά που περιέχουν τα καλλυντικά, διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τα ενεργά και τα ανενεργά. Ενεργά συστατικά είναι αυτά που έχουν τη δράση του καλλυντικού και επιδρούν θετικά προς την επιδερμίδα. Ανενεργά συστατικά (έκδοχα), πρόκειται για βοηθητικές ουσίες, χωρίς δράση, που σκοπό έχουν να βοηθούν τη σταθερότητα και την υφή των προϊόντων. Αυτά τα συστατικά είναι: οι γαλακτωματοποιητές, είναι οι ουσίες που δίνουν τη γαλακτώδη σύσταση στο μείγμα του καλλυντικού. τα συντηρητικά, είναι οι ουσίες που διατηρούν το παρασκεύασμα σταθερό και ελεύθερο μικροβίων.

Αρώματα

Τα αρώματα και τα τεχνητά χρώματα, που προσδίδουν ευχάριστο άρωμα και χρώμα στο μείγμα και πρόσθετα συστατικά π.χ. αντηλιακά φίλτρα, κήροι κ.α. είναι

---

⁶Μουλοπούλου-Καρακίτσου Κ., Δ. Ρηγόπουλος, Δ. Στρατηγός,(1998), *Καλλυντικά: συστατικά και εφαρμογές*, Αθήνα: εκδόσεις Βήτα.

⁷Οπ. π.

οι ουσίες που συμβάλλουν, σταθεροποιούν και δεν επιτρέπουν το διαχωρισμό των διαφόρων φάσεων των συστατικών του μείγματος.

Τα αρωματικά έλαια προέρχονταν από την Ανατολή. Εκεί χρησιμοποιούνταν για πολλούς αιώνες και έπειτα εξαπλώθηκαν και στην Ελλάδα με τις μεταναστεύσεις πληθυσμών και τις εμπορικές συναλλαγές. Ήταν ιδιαίτερα ακριβά και θεωρούνταν είδος πολυτελείας. Τα χρησιμοποιούσαν οι αθλητές για να περιποιούνται το σώμα τους αλλά και οι υπόλοιποι άνθρωποι για την καθαριότητα και τον καλλωπισμό τους. Τα αρωματικά έλαια παρασκευάζονταν με ειδικές διαδικασίες από μπαχαρικά, μυρωδικά, λουλούδια και άλλα φυτά. Είχαν ως βάση τους το ελαιόλαδο και αυτοί που τα παρασκεύαζαν, ασχολούνταν και με το εμπόριο των υλικών αυτών αλλά και των αρωμάτων. Άλλα υλικά έρχονταν από την Ανατολή και άλλα ήταν εγχώριας προέλευσης. Κάποια από αυτά τα υλικά ήταν τα μύρα, η κανέλα, το ρετσίνι, το λιβάνι και πολλά αρωματικά φυτά.⁸

Τα αρωματικά έλαια παρασκευάζονταν είτε σε υγρή μορφή, είτε σε μορφή αλοιφής. Τα έλαια αυτά προσφέρονταν επίσης ως κτερίσματα σε τάφους και χρησίμευαν και για τη φροντίδα του νεκρού σώματος. Τα αρωματικά έλαια ήταν είδος πολυτελείας όμως τα χρησιμοποιούσαν αρκετά όχι μόνο για προσωπική χρήση αλλά και για το τελετουργικό της ταφής. Έχουν βρεθεί σε ταφές πολλά μυροδοχεία (δηλαδή αγγεία για αρώματα), τα οποία τοποθετήθηκαν εκεί είτε δώρο για το νεκρό, είτε για να αρωματίσουν την ταφή. Το σώμα του νεκρού πριν την ταφή πλενόταν και μετά αλειφόταν με αρώματα.⁹

---

⁸ Michal Dayagi-Mendels, "Perfumes and Cosmetics in the ancient world", The Israel Myseum Jerusalem, σελ.8-12,19,90,106-109.

⁹ Οπ. π. σελ.128,132-33.

2. ΟΙ ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ

Χρωστικές ουσίες¹⁰

Οι χρωστικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή καλλυντικών προϊόντων αποβλέπουν στο να προσδώσουν χρώμα σε ορισμένα μέρη του προσώπου ή του σώματος π.χ. σκιές, κραγιόν, και να συντελέσουν στην καλή εμφάνιση του προϊόντος, ώστε να γίνει πιο ελκυστικό για τον καταναλωτή π.χ. λοσιόν, κρέμες, αφρόλουτρο. «Χρωστική ύλη» ονομάζεται μια χημική ένωση που έχει την ικανότητα να προσδίδει χρώμα και να είναι διαλυτή στο φορέα (διαλύτη) που χρησιμοποιείται.

Στα χρώματα περιλαμβάνονται:

- Οι χρωστικές, λευκές ή έγχρωμες, προστίθενται σχεδόν σε όλα τα καλλυντικά για ελκυστικότερη εμφάνιση. Είναι περισσότερες από τριακόσιες και περιλαμβάνουν: Έγχρωμες ανόργανες ενώσεις, π.χ. οξείδια του σιδήρου(FeO), ουλτραμαρίνες ποικίλων αποχρώσεων, πράσινο οξείδιο του χρωμίου(CrO) κ.ά. Λευκές χρωστικές, π.χ. οξείδιο του ψευδαργύρου(ZnO), διοξείδιο του τιτανίου(TiO₂) κ.ά. Φυτικές χρωστικές, π.χ. καροτένια, παντζάρια κ.ά.
- Οι βαφές, συνθετικές βαφές κυρίως σε κραγιόν χειλιών, ρουζ κ.ά. Ανεξίτηλες βαφές, π.χ. βρωμικό οξύ(HBrO₃).
- Λάκες, οι οποίες είναι οργανικές χρωστικές που παρασκευάζονται με καθίζηση μιας διαλυτής βαφής, π.χ. λάκες D και C κόκκινο ή πορτοκαλί κ.ά.
- Ιριδίζουσες, φθορίζουσες χρωστικές, πρόκειται για χρωστικές ουσίες, συνήθως μεταλλικές ή από λέπια ψαριών, που εμπεριέχονται σε μορφή λεπτών πεταλίδων, κυρίως σε σκόνη ή σε λεπτά διαλύματα, για να προσδώσουν λάμψη ή μαργαριτοειδή όψη στα έγχρωμα κυρίως καλλυντικά (κραγιόν, σκιές ματιών κ.ά.). Όσον αφορά την μορφή τους είναι ποικίλων αποχρώσεων, που ενσωματώνονται

---

¹⁰Βλάχου, Μ. (2000), *Περιήγηση στα συστατικά της Ομορφιάς*, Αισθητική & Αισθητικός, Κλουράς, Ν.(2007), *Η ταυτότητα των χημικών στοιχείων*, Αθήνα: εκδόσεις Τραυλος.

σε κρέμες, λοσιόν, γαλακτώματα προσώπου, προϊόντα για το μακιγιάζ προσώπου και σώματος.

«Φυσικές χρωστικές ύλες»¹¹

1. Αιγυπτιακό μπλε (μίγμα ασβεστίου, χαλκού και πυριτίου)
2. Αιματίτης (ορυκτό του σιδήρου)
3. Κιννάβαρι (ορυκτό του υδραργύρου)
4. Ρίζες Ερυθρόδανου (ριζάρι)
5. Αζουρίτης (ορυκτό του χαλκού)
6. Κίτρινη Ώχρα
7. Κόκκινη Ώχρα
8. Μαλαχίτης(ορυκτό του χαλκού)

2.1. Ιστορική Αναδρομή – Η χρήση των χρωστικών¹²

Το μακιγιάζ δεν είναι καθόλου καινούργια υπόθεση αλλά προέρχεται από τα βάθη των χιλιετιών και η κάθε εποχή το προσεγγίζει με τα καλύτερα μέσα που διαθέτει, ένα από αυτά φαίνεται να είναι ο μόλυβδος. Τον βρίσκουμε στο κοηί των αρχαίων Αιγυπτίων, στα ψιμύθια των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων, στα

¹¹ Θεοδωρίκας, Σ. (2002), *Ορυκτολογία-Πετρολογία*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Μέλισσα.

¹² Περιοδικό Αρχαιολογία: <http://www.archaiologia.gr>

καλλυντικά των αναγεννησιακών κυριών, στο περίφημο γλωμό πρόσωπο της βασίλισσας Ελισάβετ Α΄ της Αγγλίας αλλά και, σε πολύ μικρότερες συγκεντρώσεις, στα σύγχρονα κραγιόν. Το γεγονός ότι είναι τοξικός δεν φαίνεται να λειτουργεί αποτρεπτικά. Η διαχρονικότητά του ως βασικού στοιχείου του μακιγιάζ έως και τα νεότερα χρόνια είναι τέτοια ώστε η παρουσία του σε αρχαιολογικά ευρήματα δείχνει πολύ συχνά προς μια πιθανή κατεύθυνση: αυτή των καλλυντικών.

Το πρώτο ρουζ: Αυτό ακριβώς συνέβη στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης, όπου μια ομάδα ερευνητών ανίχνευσε χρωστικές του μολύβδου σε λίθινα εργαλεία διαφορετικών σχημάτων και χρήσεων (μυλόπετρες, γουδιά, χειρόλιθους, παλέτες) που μαρτυρούν την κατεργασία των πρώτων υλών από την πρώτη λειοτρίβηση ως τη δημιουργία εξαιρετικά λεπτόκοκκης πούδρας. Οι χρωστικές που ανιχνεύθηκαν έχουν ως βάση το κόκκινο χρώμα που δίνει ο λιθάργυρος κοινή ονομασία του οξειδίου του μολύβδου με χημικό τύπο PbO. Βρίσκεται σε μορφή ερυθροκίτρινης σκόνης με πολύ μεγάλη πυκνότητα (ειδική πυκνότητα: 9,53) και παρασκευάζεται με θέρμανση του μολύβδου στον αέρα. Μολονότι έχει τις ίδιες τοξικές ιδιότητες με τον μόλυβδο, η χρήση του είναι αρκετά ασφαλής γιατί το μεγάλο του βάρος αποκλείει να εισέρχονται αξιόλογες ποσότητες στον οργανισμό μέσω της αναπνοής. Εμφανίζουν όμως και ανοιχτότερες αποχρώσεις του κόκκινου ως το υπόλευκο του κερουσίτη. Ο κερουσίτης (αγγλ. cerussite) είναι ανθρακικό ορυκτό του μολύβδου. Το όνομά του προέρχεται από την λατινική λέξη cerussa, που σημαίνει «λευκός μόλυβδος». Χρώματα του μολύβδου δεν έχουν εντοπισθεί στις τοιχογραφίες ή στα αγγεία που έχουν βρεθεί ως τώρα. Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα πρέπει να χρησιμοποιούνταν για το μακιγιάζ.

Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για το αρχαιότερο «ρουζ» που έχει βρεθεί ως τις ημέρες μας; Οι ερευνητές τονίζουν ότι δεν έχουν ακόμη απτές αποδείξεις αλλά μόνο ενδείξεις. Είναι όμως πολύ ισχυρές. Όχι μόνο επειδή τα χρώματα και οι εφαρμογές τους αναδεικνύονται τα τελευταία χρόνια διεθνώς σε «καυτό» αντικείμενο μελέτης της αρχαιολογίας αλλά και γιατί αποκαλύπτουν άγνωστες ως σήμερα πλευρές των πρακτικών της Εποχής του Χαλκού γενικότερα και του κυκλαδικού πολιτισμού ειδικότερα.

Οι πρώτοι διδάξαντες την τέχνη του μολυβδούχου μακιγιάζ θεωρούνται οι αρχαίοι Αιγύπτιοι, εφόσον σε αυτούς έχουν βρεθεί οι αρχαιότερες σχετικές μαρτυρίες. Το έντονο μαύρο περίγραμμα γύρω από τα μάτια των ανδρών και των γυναικών της εποχής των Φαραώ είχε ως βάση του τον γαληνίτη (PbS)- τον θειούχο μόλυβδο -, πρώτη ύλη η οποία εξακολούθησε να χρησιμοποιείται ευρέως όχι μόνο στην Αίγυπτο αλλά και σε άλλες περιοχές τις επόμενες χιλιετίες. Εξίσου παλαιά και διαδεδομένη χρωστική στο μακιγιάζ είναι το λευκό του μολύβδου που βγαίνει από τον κερουσίτη (PbCO₃)- ανθρακικό άλας του μολύβδου – και χρησιμοποιήθηκε ανά τους αιώνες για τη λεύκανση του προσώπου. Τα αρχαιότερα δείγματα λευκού του μολύβδου σε μορφή «πούδρας» ανάγονται στην 3η χιλιετία π.Χ. και έχουν ανακαλυφθεί τόσο στην Αίγυπτο όσο και, σχετικά πρόσφατα, σε γυναικείους τάφους σε νεκροταφεία της Μεσοποταμίας.

Λαμπερό κόκκινο: Το κόκκινο απουσίαζε όμως ως τώρα από τη χρωματική παλέτα των προϊστορικών καλλυντικών του μολύβδου. Στο Ακρωτήρι έχουμε τη χρήση του λιθάργυρου για το κόκκινο χρώμα του. Γιατί, από όσα γνωρίζαμε ως τώρα για τα χρώματα του μολύβδου, μιλούσαμε πάντα για το λευκό, τον κερουσίτη και το μαύρο, τον γαληνίτη, που χρησιμοποιούσαν στην Αίγυπτο. Αυτά ήταν τα γνωστά χρώματα του μολύβδου στα καλλυντικά. Οι κόκκινες χρωστικές τις οποίες εντόπισαν οι ερευνητές έχουν δύο προελεύσεις. Στην πλειονότητά τους προέρχονται από τον λιθάργυρο, ορυκτό μονοξειδίο του μολύβδου που παράγεται κατά την εξαγωγή του αργύρου (Ag) από τον αργυρούχο μεταλλικό μόλυβδο. Τέτοια πλακοειδή κομμάτια λιθάργυρου έχουν βρεθεί στον οικισμό και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, μπορούν να συσχετισθούν με τις σκόνες που σώζονται πάνω στα εργαλεία

Ρόδινα μάγουλα από μίνιο: Μια άλλη κόκκινη χρωστική έχει ως βάση το μίνιο, επιτεταρτοξείδιο του μολύβδου (Pb₃O₄) που είναι γνωστό και ως «κόκκινος μόλυβδος». Βρέθηκε σε ένα κομμάτι που φαίνεται να αποτελεί το υπόλειμμα του περιεχομένου ενός μικρού δοχείου το οποίο δεν έχει σωθεί. Ανακατευόταν με δευτερογενή ασβεστίτη για να κάνουν το χρώμα του πιο απαλό. Επίσης αραιωνόταν με κάποιο υγρό και εφαρμοζόταν με κάποιο είδος πινέλου, ίσως νερό, και η μεγάλη αραιώσή του μείωνε και την τοξικότητά του.

Τοξικά ή θεραπευτικά; Σήμερα ξέρουμε ότι ο μόλυβδος και όλα τα οξειδιά του, από τον γαληνίτη, τον λαυριονίτη και τον κερουσίτη ως τον λιθάργυρο και το μίνιο, είναι εξαιρετικά τοξικές ουσίες. Παρ' όλα αυτά αρκετοί αρχαίοι συγγραφείς, και ιδιαίτερα ο Διοσκουρίδης, αναφέρονται στις θεραπευτικές ιδιότητες του μαύρου κοή των Αιγυπτίων, το οποίο χρησίμευε και ως κολλύριο για την προστασία και τη θεραπεία των ματιών.

Τα χρώματα βρέθηκαν σε μικρές ποσότητες- κάτι το οποίο υποδεικνύει ότι δεν προορίζονταν για τη ζωγραφική-, όπως και το ότι δεν ανιχνεύθηκαν στις τοιχογραφίες ή στα κεραμικά που έχουν βρεθεί σε ανασκαφές. Επίσης τα εργαλεία στα οποία εντοπίστηκαν είναι πολύ συγκεκριμένα και έχουν βρεθεί μέσα στα σπίτια και όχι στα εργαστήρια, όπως έχει συμβεί με τα άλλα εργαλεία παρασκευής που έχουν βρεθεί εκτός των σπιτιών.

Ο μόλυβδος, αν και τοξικός, είναι τόσο δημοφιλής για την παρασκευή καλλυντικών εδώ και χιλιάδες χρόνια επειδή, όπως φαίνεται, όλα γίνονται εύκολα με αυτόν, καθώς οι χρωστικές του μολύβδου είναι πολύ εύκολο να λιώσουν και να χρησιμοποιηθούν, και η χημεία των οξειδίων του μολύβδου είναι ευκολότερη από αυτή των άλλων υλικών γιατί είναι εξαιρετικά δραστική χημικά.

3. ΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Η ύπαρξη των καλλυντικών προϊόντων στην αρχαιότητα βασίζεται σε πολλούς λαούς όπως της Αιγύπτου, της Αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης, της Ινδίας και των χωρών της Άπω Ανατολής. Πληροφορίες για την χρήση τους λαμβάνουμε από πίνακες, γλυπτά, τοιχογραφίες, αγάλματα και γραπτά κείμενα. Για παράδειγμα, είναι γνωστό ότι οι πρωτόγονες φυλές ζωγράφιζαν το πρόσωπο και το σώμα τους με διάφορα σχέδια και χρώματα για να δηλώσουν τα αξιώματα και την δύναμη τους μέσα στη φυλή, αλλά και να καμουφλάρωνται στις διάφορες μάχες και τους εξωτερικούς κινδύνους.¹³

Το ανεξίτηλο make up, ήταν γνωστό στην Αίγυπτο πριν από 5.000 χρόνια. Αναμειγνύοντας φυσικά μέταλλα από την Ερυθρά Θάλασσα οι Αιγύπτιοι παρασκεύαζαν καλλυντικό, το οποίο είχε την ιδιότητα να παραμένει αναλλοίωτο στον χρόνο, χαρίζοντας ομορφιά και «αιώνια νεότητα» στις γυναίκες της εποχής. Το αιγυπτιακό make up βρέθηκε ανέγγιχτο σε αλαβάστρινα βαζάκια μέσα σε τάφους, καθώς η χρήση του δεν περιοριζόταν στις Αιγύπτιας που ήθελαν να βελτιώσουν την εμφάνιση του προσώπου και του σώματός τους αλλά επεκτεινόταν και στις μούμιες. Οι επιστήμονες κατάφεραν να «αποκρυπτογραφήσουν» τη σύνθεσή του και διαπίστωσαν ότι τα βασικά συστατικά του ήταν σίδηρος (Fe) και ψευδάργυρος (Zn). Την ίδια τεχνολογία, που βασίζεται στη μίξη των κατάλληλων υλικών της φύσης, φαίνεται πως εφάρμοζαν και στους χρωματισμούς των κεραμικών και των κοσμημάτων τους. Μελετήθηκε και ο ειδικός χρωματισμός του «μπλε των Μάγια», που διασώζεται ακόμη και σήμερα λαμπερός σε κεραμικά του 8ου αιώνα. Το χρώμα χρησιμοποιούνταν σε αγάλματα, σκεύη, ρούχα, καλλυντικά και τατουάζ και η μεγάλη του ανθεκτικότητα μέχρι πρότινος αποτελούσε γρίφο για τους επιστήμονες. Τελικά, διαπιστώθηκε ότι οφειλόταν στη χημική του σύσταση, που τυποποιήθηκε

---

¹³Θ. Καρζής, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Φιλιπότης, 1987.

πρόσφατα, και βασιζόταν στη λάσπη και το φυτό ίντιγκο (indigo).¹⁴ Το όνομά του, «ινδικόν» το πήρε από το φυτό *indigofera tinctoria*, θάμνο με όμορφα μπλε λουλούδια, γηγενές στους τροπικούς που πρωτοήρθε στη Δύση από την Ινδία ως πανάκριβη, φυσική βαφή των υφασμάτων.

Στην αρχαία Αίγυπτο η ζωγραφική του σώματος συσχετιζόταν με τις θρησκευτικές τελετές. Τα χρώματα που χρησιμοποιούσαν ήταν πολλά και οι χρωστικές ουσίες φτιάχνονταν από φλοιούς δέντρων, φυτά, βότανα, μούρα και άλλα. Το φούμο(καπνιά) είχε χρήση σε βλεφαρίδες, βλέφαρα και φρύδια. Επίσης το κόκκινο οξειδίο του σιδήρου, ο καολίνης και ο ψευδάργυρος τοποθετούνταν στο πρόσωπο με σκοπό τον τονισμό των φυσικών στοιχείων του. Το θειούχο αρσενικό ήταν πολύ γνωστό αλλά παράλληλα και πολύ επικίνδυνο από ότι αποδείχθηκε στο μέλλον.¹⁵ Ήταν γνωστό στους αρχαίους Έλληνες. Ο Αριστοτέλης το αναφέρει με το όνομα "σανδαράχη", που είναι το ερυθρό θειούχο αρσενικό. Οι ενώσεις του χρησιμοποιήθηκαν στην Ιατρική κατά το 16ο αι.

Τα πρώτα αρχαιολογικά ευρήματα για την ύπαρξη καλλυντικών προϊόντων, βρέθηκαν στην Αίγυπτο και χρονολογούνται γύρω στο 3.500 π.Χ. Στην Αίγυπτο εκείνης της εποχής, υπήρχε συνταγή κρέμας αντιμετώπισης των ρυτίδων. Την ίδια εποχή, επίσης, έτριβαν το δέρμα τους με λάδια και αρώματα. Τα αρωματικά έλαια μαλάκωναν την επιδερμίδα και την προστάτευαν από τον ήλιο. Στην Αρχαία Ελλάδα οι άνθρωποι φαίνεται να είχαν αναπτύξει πολλές συνταγές καλλυντικών χρησιμοποιώντας ως συστατικά άγρια φυτά, βότανα, κατσικίσιο γάλα, φυτικά έλαια, ρινίσματα ξύλων όπως κυπαρισσιού και κέδρου.¹⁶

Οι Ρωμαίοι, εκτός από τον λευκό μόλυβδο για την λεύκανση του προσώπου τους, χρησιμοποιούσαν αντιρυτιδικές κρέμες με βάση το ελαιόλαδο αλλά και μάσκες προσώπου με μείγμα από σύκο, μπανάνα, αλεύρι από βρώμη και

---

¹⁴Περιοδικό Αρχαιολογία:

<http://www.archaiologia.gr>

¹⁵Pier Monte, *Η καθημερινή ζωή στη Αίγυπτο*, Αθήνα, Εκδόσεις Ωκεανίδα 1983.

¹⁶Οπ.π.

ροδόνερο.¹⁷ Το ροδόνερο είναι το αρχαιότερο καλλυντικό προϊόν και παράγεται από την απόσταξη ατμού από φρέσκα ροδοπέταλα. Γνωστό σε όλο το κόσμο για τις ευεργετικές του ιδιότητες στο δέρμα.

Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, η χρήση των καλλυντικών είχε περιοριστεί κυρίως στην αριστοκρατία. Όμως, με το τέλος των σταυροφοριών, οι Ευρωπαίοι άρχισαν να χρησιμοποιούν υλικά και συνταγές καλλυντικών προερχόμενες από τις ανατολικές χώρες. Μεταξύ 16ου και 19ου αιώνα, μόδα στην Ευρώπη ήταν η εύθραυστη χλωμή εμφάνιση της γυναικείας επιδερμίδας. Για να πετύχουν το χρώμα αυτό οι γυναίκες, χρησιμοποιούσαν διάφορες τεχνικές, όπως ροδόνερο αναμειγμένο με κρασί, αφέψημα φλούδας λεμονιού με νερό βρασμένων φασολιών καθώς και λευκό μόλυβδο.¹⁸

¹⁷Ζερόμ Καρκοπινό, *Η καθημερινή ζωή στη Ρώμη στο απόγειο της αυτοκρατορίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα 1988.

¹⁸RJ Forbes. “Cosmetics and Perfumes in Antiquity”. *Studies in Ancient Technology*. Leiden, 1965.

3.1. Τα καλλυντικά στην Αρχαία Αίγυπτο¹⁹

Η τέχνη του καλλωπισμού ήταν πολύ σημαντική για τους αρχαίους Αιγύπτιους. Ο καλλωπισμός περιλάμβανε περίτεχνα κοσμήματα, αρωματικά έλαια, περούκες και έντονο μακιγιάζ. Όσο μεγαλύτερο κύρος είχε ένα πρόσωπο, τόσο πιο περίτεχνο ήταν το βάψιμο και το ντύσιμό του. Τα είδη για το μακιγιάζ φυλάγονταν σε περίτεχνες κασετίνες. Τα βλέφαρα βάφονταν με πράσινο χρώμα, από τριμμένη μαλακή πέτρα, το μαλαχίτη ($\text{Cu}_2(\text{OH})_2\text{CO}_3$), καθώς επίσης και με γαλάζιο, από ψήγματα χαλκού. Οι Αιγύπτειες τόνιζαν το περίγραμμα των ματιών τους με μαύρο Kohl, που το έφτιαχναν από μολυβδομετάλλευμα και νερό. Έτσι, τα μάτια τους φαίνονταν μεγαλύτερα και προστατεύονταν από τον ήλιο. Τα μάγουλα και τα χείλη τα έβαφαν με κόκκινη ώχρα. Φορούσαν στα χείλη τους κόκκινη θεραπευτική αλοιφή και έβαφαν επίσης κόκκινα τα νύχια των χεριών και των ποδιών τους. Χρησιμοποιούσαν ειδικές κρέμες για να έχουν φωτεινό πρόσωπο αλλά και για να αποφύγουν τις ρυτίδες.

Ζωγραφική αναπαράσταση αρχαίας Αιγύπτιας

¹⁹ Pier Monte, *Η καθημερινή ζωή στη Αίγυπτο*, Αθήνα, Εκδόσεις Ωκεανίδα 1983.
<http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/timelines/topics/cosmetics.htm#cosmetics>
<http://www.historyembalmed.org/ancient-egyptians/egyptian-make-up.htm>

Οι αρχαιολόγοι έχουν βρει στις ανασκαφές τους Αιγυπτιακές παλέτες για χρώματα ματιών χρονολογούμενες γύρω στο 10.000 π.Χ. Όλα τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι οι Αιγύπτιοι σ' όλη την διάρκεια της ιστορίας τους χρησιμοποιούσαν έντονο make up. Άντρες και γυναίκες χρησιμοποιούσαν το μακιγιάζ που αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής περιποίησης και φροντίδας ενώ παράλληλα συνοδευόταν στην μετά θάνατο ζωή τους με τα καλλυντικά τους.

Κρέμα 3.000 περίπου ετών σε πολύ καλή κατάσταση βρέθηκε στον τάφο του Τουταγχαμών μαζί με πολλά άλλα βάζα καλλυντικών προϊόντων. Εκτός από τα χρώματα που έβαζαν στα μάγουλα τους και στα χείλη τους έβαφαν και τα νύχια, τις παλάμες των χεριών, τις πατούσες των ποδιών πορτοκαλί, χρησιμοποιούσαν χέννα, τόνιζαν τις φλέβες στο στήθος και στο μέτωπο με μπλε και μερικές φορές χρυσό στις θηλές του στήθους. Το δέρμα φωτιζόταν με ώχρα ή σκουραίνονταν με πορτοκαλί χρώμα. Το κίτρινο το χρησιμοποιούσαν οι άντρες. Το μακιγιάζ της Αιγύπτιας έδινε ιδιαίτερη έμφαση στο μακιγιάζ των ματιών δημιουργώντας ένα ειδικό τύπο. Άντρες και γυναίκες περιέγραφαν πάντοτε τα μάτια τους έντονα με Kohl που ήταν μαύρη γκρι ή χρωματισμένη σκόνη φτιαγμένη από κωνιώδες αντιμόνιο(Sb), μαύρο μαγγανικό οξύ, μαύρο οξειδίο του χαλκού, άνθρακα και οξειδίο του σιδήρου. Παρασκευάζονταν με άλεσμα σε λιθόπλακες και φυλάσσονταν σε μικρά δοχεία και σωληνάκια. Για να χρησιμοποιηθεί υγραίνονταν ελαφρά. Για το περίγραμμα των ματιών χρησιμοποιούσαν το μαύρο, γκρι και πράσινο ενώ για το βλέφαρο το πράσινο, γαλαζοπράσινο, τυρκουάζ, κεραμίδι και διάφορες αποχρώσεις του καφέ. Η σκιά των βλεφάρων ήταν πάντα διαφορετικού χρώματος από αυτήν του περιγράμματος των ματιών και απλώνονταν στο πάνω βλέφαρο.

Λέγεται ότι η Κλεοπάτρα χρησιμοποιούσε για τα φρύδια και το περίγραμμα των ματιών το μαύρο, σκούρο μπλε στο πάνω βλέφαρο και το πράσινο του Νείλου στο κάτω. Η σκιά απλωνόταν είτε μόνο στο βλέφαρο είτε κάλυπτε όλη την περιοχή του πάνω μέρους του ματιού μέχρι τα φρύδια. Τα φρύδια παχιά και καλοσχηματισμένα μαυρίζουν με Kohl ενώ πολλές γυναίκες αλλά και άντρες όχι βέβαια πολλοί ξύριζαν τα φρύδια τους και τα ξανά σχεδίαζαν σε διαφορετικό σχήμα.

Εκτός από τον ιδιαίτερο συμβολισμό τους, στο πλαίσιο λατρευτικών τελετών τα καλλυντικά θεωρούνταν θεραπευτικά για πολλά οφθαλμολογικά προβλήματα. Όπως αποδείχτηκε από τα ευρήματα των ανασκαφών τα χρησιμοποιημένα στα μάτια χρώματα δεν ήταν κατάλληλα μόνο για διακόσμηση τους, αλλά παράλληλα περιείχαν συστατικά για την προστασία της ευαίσθητης αυτής περιοχής από την ηλιακή ακτινοβολία, την σκόνη και την άμμο της ερήμου, τις αλλεργίες, το κριθαράκι και την επιπεφυκίτιδα. Οι Αιγύπτιοι ήταν οι πρώτοι που αναγνώρισαν τα ευεργετικά αποτελέσματα των καλλυντικών στην υγεία του δέρματος. Αρχαίοι πάπυροι του 1600 π.Χ. κάνουν συχνή αναφορά σε ένα αριθμό φαρμακευτικών καλλυντικών προϊόντων, όπως οι συνταγές για την θεραπεία δερματικών προβλημάτων ή και συνθέσεων κατά της γήρανσης, με την μίξη μελιού με γάλα καθώς και βοτάνων.

Για την σταθεροποίηση των χτενισμάτων χρησιμοποιούσαν ένα μείγμα από κερι μέλισσών και ρητίνη, ενώ η θεραπευτική λοσιόν για το άσπρισμα των μαλλιών ήταν βρασμένο αίμα μαύρου βοδιού ή μοσχαριού. Οι κυρίες του Νείλου ήταν γενναίες, αν αναλογιστεί κανείς ότι για τη βαφή των ματιών χρησιμοποιούσαν μείγμα από καμένα αμύγδαλα, οξειδωμένο χαλκό, δύο διαφορετικού χρώματος μεταλλεύματα χαλκού, μόλυβδου, στάχτη και ώχρα. Το κόκκινο ή κίτρινο χρώμα των νυχιών ήταν δουλειά της χέννας, ενώ στα μάγουλα έβαζαν μείγμα κόκκινης αργίλου και νερού. Είναι γνωστό από ιστορικά στοιχεία ότι στην Αίγυπτο οι γυναίκες προσέθεταν αιθέρια έλαια στο μπάνιο τους, στο μασάζ, αλλά παρασκεύαζαν και καλλυντικά βασισμένα σε αυτά.

Οι Αιγύπτιοι ιερείς χρησιμοποιούσαν τα αιθέρια έλαια στις τελετές, σαν προσφορά στους θεούς. Επίσης αναφορές λένε πως η Κλεοπάτρα χρωστούσε το υπέροχο λείο δέρμα της στη χρήση μιας λοσιόν που κατασκεύαζε μια Νουβία σκλάβα της με βάση την αλόη ενώ η βασίλισσα Νεφερτίτη με την παροιμιώδη ομορφιά της διατηρούσε την φρεσκάδα και την ομορφιά της κάνοντας μπάνιο σε γαλακτώδες υγρό(γάλα γίδας) με εκχυλίσματα αλόης.

Προτομή της βασίλισσας Νεφερτίτη (Νήσος των Μουσείων, Βερολίνο)

Όπως αναφέρθηκε ήδη, άντρες και γυναίκες μακιγιάρονταν με τον ίδιο τρόπο . Η μόνη διαφορά ήταν στα προϊόντα βάσης που χρησιμοποιούσαν. Οι άντρες άπλωναν σκούρο κοκκινωπό χρώμα στο πρόσωπό τους, ενώ οι γυναίκες λευκό , όπως φαίνεται και από τα αγάλματα και τις τοιχογραφίες. Και οι δύο όμως χρησιμοποιούσαν περίγραμμα με μαλακό μολύβι Kohl , κυρίως πράσινου ή μαύρου χρώματος, γύρω από τα μάτια . Το πράσινο περίγραμμα ή σουατζού εμφανίζεται κυρίως κατά την τέταρτη δυναστεία των Φαραώ - γύρω στο 2650 π.Χ. - . Εντοπίστηκε σε μορφή σκόνης ανάμεσα στα υπόλοιπα ευρήματα των ταφικών προσφορών του Ραχοτέπ. Το μαύρο περίγραμμα εμφανίζεται έναν αιώνα αργότερα , κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φαραώ Χέοπα. Το μακιγιάζ αρχικά ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ιερέων, οι οποίοι το χρησιμοποιούσαν για την ταρίχευση των νεκρών (μουμιοποίηση), και θεωρούνταν ιερό μυστικό . Άλειφαν το σώμα του νεκρού με παρασκεύασμα κίτρινης ώχρας, τόνιζαν τα μάγουλα με κόκκινη ώχρα, υπογράμμιζαν τις φλέβες του θώρακα με μπλε χρώμα .

Έβαφαν τα κάτω βλέφαρα σε απόχρωση βαθύ πράσινου , ενώ για τα πάνω βλέφαρα χρησιμοποιούσαν kohl σε μαύρο ή χρυσό για να κάνουν μια φαρδιά μακριά γραμμή .

Αργότερα, προς το τέλος της Αιγυπτιακής περιόδου, την εποχή της Κλεοπάτρας,

άντρες και γυναίκες έβαφαν το πρόσωπό τους πιο ανοιχτό από το

χρωματικό τους τύπο, σχεδόν λευκό. Χρησιμοποιούσαν φυτικές βαφές και λευκή πούδρα από λευκό μόλυβδο για το πρόσωπο. Στα βλέφαρά τους τοποθετούσαν βαθύ πράσινο χρώμα , τυρκουάζ , κόκκινο ή βιολετί άργιλο αναμειγμένο με οξείδια χαλκού ή σιδήρου που επέτρεπαν τη δημιουργία πολλών αποχρώσεων. Το κλασικό χρώμα και υλικό με το οποίο έβαφαν τα χείλη και τα μάγουλά τους ήταν το κόκκινο χρώμα, το λεγόμενο καρμίνιο που προερχόταν από το κόκκινο σκαθάρι κοχινίλη. Το μακιγιάζ των βλεφάρων ταίριαζε με το χρώμα της περούκας , που ήταν συνήθως μαύρο ή μπλε. Γενικότερα , το μακιγιάζ εκείνης της εποχής θεωρούνταν γραμμικό.

Παλέτες από αργιλικό σχιστόλιθο χρησίμευαν για να τρίβουν τις χρωστικές ουσίες που προέρχονταν από ορυκτά (μαλαχίτη και γαληνίτη) με τις οποίες έφτιαχναν καλλωπιστικά είδη βαφής των ματιών. Πρόκειται για λεπτές πλάκες από σκούρα πέτρα, που το περίγραμμά τους αναπαράγει τη μορφή διαφόρων χαρακτηριστικών πτηνών και ψαριών της κοιλάδας του Νείλου. Ο σκοπός που εξυπηρετούσαν αυτές οι παλέτες προκύπτει απ' την παρουσία υπολειμμάτων χρωστικών ουσιών. Οι παλέτες, αφού χρησιμοποιούνταν από τον κάτοχό τους , τον συνόδευαν και στη μεταθανάτια ζωή.

Ειδικότερα:

Μάτια:

Το μαύρο Kohl: Το μαύρο μαλακό μολύβι ματιών που χρησιμοποιούσαν περισσότερο, το kohl, είναι ένα μίγμα αιθάλης(τεχνητός άνθρακας) και γαληνίτη(ορυκτό και κυριότερο μέταλλευμα μολύβδου).

Το ειδικό δοχείο που φυλάσσονταν το Kohl

Το πράσινο χρώμα που χρησιμοποίησαν βασιζόταν στη χρωστική ουσία που ονομάζεται μαλαχίτης(ορυκτό του χαλκού), ένα μέταλλευμα ανθρακικού άλατος,

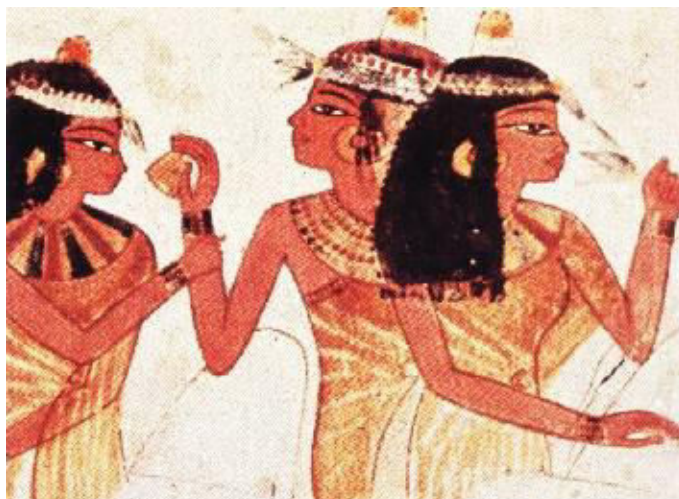
υδροξείδιο του ανθρακικού χαλκού, που έχει ένα ζωντανό πράσινο χρώμα

Πρόσωπο:

Οι Αρχαίοι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν ένα είδος ρουζ να βάψουν τα χείλη και τα μάγουλα τους . Η κόκκινη χρωστική που χρησιμοποιείται είναι η ώχρα. Το κόκκινο χρώμα της ώχρας είναι μια χρωστική ουσία που κατασκευάζεται από πηλό καμένο από τον ήλιο.

Νύχια και Χρώμα μαλλιών:

Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούσαν μια μορφή χέννας για να ζωγραφίσουν τα νύχια τους και να βάψουν τα μαλλιά τους. Η χέννα είναι μια χρωστική ουσία που λαμβάνεται από τα φύλλα και τους βλαστούς του θάμνου χέννα που συναντάται στις τροπικές και υποτροπικές περιοχές της Αφρικής.

3.2. Τα καλλυντικά προϊόντα στην Αρχαία Ελλάδα ²⁰

Τα καλλυντικά στην Αρχαία Ελλάδα ήταν παρασκευάσματα με βάση κυρίως φυτικά έλαια - ελιά , αμύγδαλο , σουσάμι - και τα χρησιμοποιούσαν για να περιποιηθούν τα μαλλιά τους , το πρόσωπο και το σώμα τους. Στην αρχαία Ελλάδα, και ειδικότερα στην Αθήνα, το μακιγιάζ ήταν προνόμιο της αριστοκρατίας . Μέχρι τον 3ο αι. π.Χ. χρησιμοποιούσαν ελάχιστο μακιγιάζ , για να βάψουν τα φρύδια τους

²⁰ Θ. Καρζής, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Φιλιππούτσης, 1987.,
Κ.Μ.Κολοβона-Ε.Ι.Οzereckaja, *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα
1988.

σε σχήμα αψίδας μαύρου χρώματος. Αργότερα εισήγαγαν από την Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή πούδρες και αρώματα τα οποία χρησιμοποιούσαν μετά το μπάνιο.

Κατά το 2ο αι. π.Χ. οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν το ψιμύθιο -ανθρακικός μόλυβδος με λευκό χρώμα- για να πουδράρουν το πρόσωπό τους, έβαφαν έντονα τα βλέφαρά τους χρωματίζοντας τα με σκούρα πράσινα χρώματα απ' την εξωτερική γωνία έως και την εσωτερική, κάτω από τα φρύδια χρωμάτιζαν την περιοχή με κόκκινο - καφέ -τερακότα, τόνιζαν τα χείλη και τα μάγουλα με καφέ - κόκκινα χρώματα.

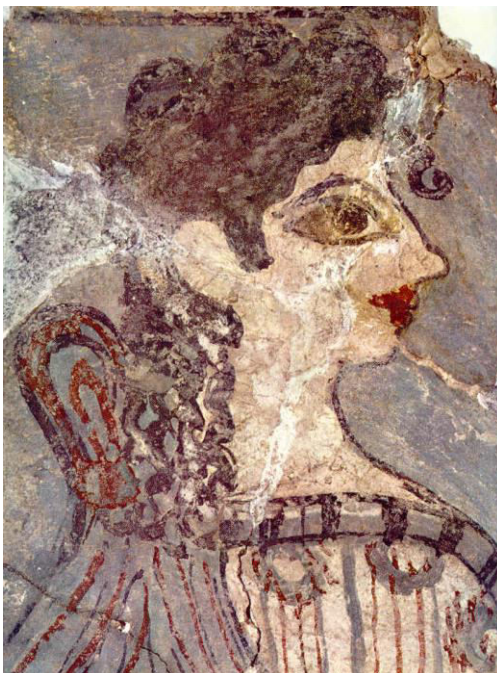
Μεγάλωναν τα μάτια με πινέλο και το Kohl που χρησιμοποιούσαν και οι Αιγύπτιοι. Τα φρύδια τους τα έβαφαν με κάρβουνο και καπνιά, ενώ τις βλεφαρίδες περνούσαν πρώτα με μαύρο και έπειτα με ένα μείγμα από ασπράδι αυγού, αμμωνία και ρετσίνα

Ο Αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός έχει να μας επιδείξει μια ποικιλία στοιχείων σχετικά με τον καλλωπισμό του ανθρώπου. Οι Έλληνες έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα στο κάλλος όπου έπρεπε να είναι αρμονικά δεμένο σε ψυχή και σώμα.

Για τον καλλωπισμό των ματιών χρησιμοποιούσαν χυμό από καρπούς ευθαλείας, εκχύλισμα από φύλλα χέννας για το βάψιμο των χεριών, ενώ από την άγχουσα έφτιαχναν το κοκκινάδι για το βάψιμο του προσώπου. Μετά την απομάκρυνση της μάσκας από πλιγούρι (αλεσμένο σιτάρι) την οποία κρατούσαν στο πρόσωπο όλη τη νύχτα και την αφαιρούσαν το πρωί με γάλα, έβαζαν άσπρη σκόνη από μόλυβδο, έπειτα ρουζ, σκιές για τα μάτια και τα φρύδια. Η περιποίηση των νυχιών στα χέρια και τα πόδια έπαιζε επίσης ένα σημαντικό ρόλο, καθώς μάλιστα δεν φοριόταν γυναικείες κάλτσες. Στην πυξίδα, το καλλυντικό αυτό αγγείο, έχουν βρεθεί ίχνη ρουζ, το οποίο στην πρώιμη ελληνική αρχαιότητα προέρχονταν από εκχυλίσματα διαφόρων φυτών, μεταξύ των οποίων τα φύκια, το εκχύλισμα από την πορφύρα (χρωστική ουσία που παράγεται με την επεξεργασία του οστράκου *Haustellum brandaris*, η οποία δίνει ανεξίτηλο βαθυκόκκινο χρώμα) και ένα είδος λειχήνα. Οι λειχήνες είναι μια πρωτόγονη κατηγορία οργανισμών, οι οποίοι αποτελούν μια παράδοξη συμβίωση δύο ειδών που ανήκουν σε διαφορετικά βασίλεια, αλλά λειτουργούν ως μία βιολογική μονάδα. Η συμβίωση γίνεται από ένα

φύκο και ένα μύκητα. Αργότερα για τον ίδιο λόγο χρησιμοποιούνταν διάφορα ορυκτά, όπως η κιννάβαρις (ορυκτό του υδραργύρου(HgS)).

Οι βαφές των ματιών παράγονταν από γαληνίτη αλλά ιδιαίτερη προτίμηση υπήρχε στη στάχτη, κυρίως αυτή που προέρχονταν από ψίχα καρυδιού, αμυγδάλου ή φύλλων τριαντάφυλλου. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι φρύδια που ενώνονται, αποτελούν ένδειξη μίας εκρηκτικής προσωπικότητας και έτσι κάτι τέτοιο διαμορφώνονταν μέσω του βαψίματος.

Τοιχογραφία γυναίκας με έντονα βαμμένα μάτια και χείλη από το μινωικό παλάτι της Κνωσού, με τίτλο Η Παριζιάνα

Τα πρώτα ταφικά ευρήματα από όπου αντλούμε πληροφορίες, είναι από τις Κυκλάδες και χρονολογούνται στην 4η έως στο τέλος της 2ης π.Χ. χιλιετίας, όπου εκεί για πρώτη φορά έθαβαν τους νεκρούς μαζί με τα κτερίσματά τους. Από αυτά τα κτερίσματα μπορούμε να πληροφορηθούμε για τον τρόπο με τον

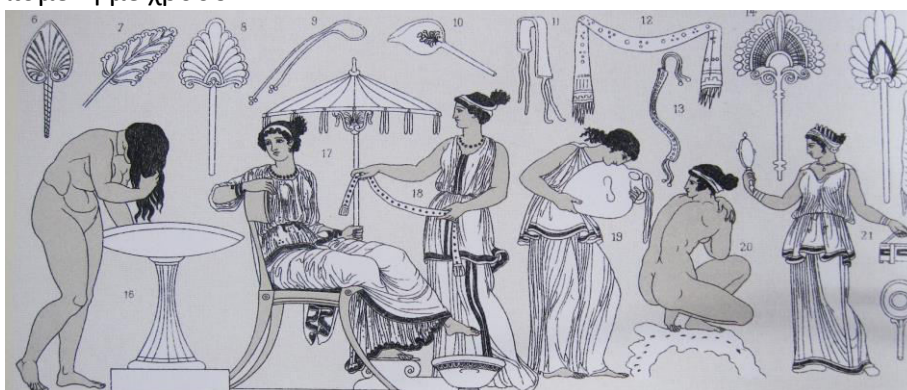
οποίο οι γυναίκες έβαφαν το πρόσωπο τους. Ένα άγαλμα ανθρώπινης μορφής βρέθηκε σε τάφο της Αμοργού έχει ύψος 1,52 μ. και απεικονίζει μια γυναίκα η οποία όπως φαίνεται έβαφε με χρώμα τα μάτια και τα χείλη. Από τα κυκλαδικά ευρήματα πλησιάζουμε στα μινωικά και έπειτα τα μυκηναϊκά χρόνια του 13ου αιώνα π.Χ. όπου

βρέθηκαν στην περιοχή των Μυκηνών παρατηρούμε ότι έχουν κόκκινο χρώμα στα χείλη και στα μάτια είχαν μαύρο περίγραμμα με ανοδικό σχήμα. Με μαύρο χρώμα ήταν επίσης σκιασμένα και τα φρύδια, τα βλέφαρα τους με καρβουνάκια και μεγάλωναν τις βλεφαρίδες τους με ένα μείγμα από ασπράδι αυγού, ρετσίνης και αμμωνίας. Για να κοκκινίζουν τα χείλη και τα νύχια τους χρησιμοποιούσαν ρίζα από αγριομολόχα.

Χρωμάτιζαν τα μαγουλά τους με το μίλτον (κόκκινο ορυκτό χρώμα), ή το φύκον, παρασκεύασμα από φύκια. Επίσης σε όλο το πρόσωπο έβαζαν μια παρασκευή από λευκό μόλυβδο ενώ τα μάτια τα άλειφαν με καολίνη (αργιλοπυριτικό πέτρωμα). Στα καλλυντικά της αρχαίας Ελλάδας υπήρχε μια ευρεία ποικιλία πουδρών αλλά και ελαίων που ορισμένες φορές ήταν ανακατεμένα με χρωστικές ουσίες είτε φυτικής είτε ορυκτής προέλευσης. Με τις χρωστικές αυτές ουσίες υπήρχαν πολλά διαφορετικά χρώματα όπως άσπρο, κόκκινο και μαύρο.

Στα μάγουλα και στα χείλη έβαζαν επίσης σκόνη χέννας, ώχρα , χυμούς από μούρα και άκανθα (αγριολούλουδο). Μερικά από αυτά ήταν ανακατεμένα με κρέμες και έλαια. Επιπρόσθετα, για να βάψουν το πρόσωπο και τα χείλια χρησιμοποιούσαν μολύβια ή τη ρίζα του φυτού αλκέα (μολόχα).

Οι Αθηναίες έβαφαν τα μαλλιά τους ξανθά ή κόκκινα. Για να κατασκευάσουν τις βαφές των μαλλιών χρησιμοποιούσαν εκχυλίσματα φυσικών και ορυκτών αλοιδών που ήταν όμως και επικίνδυνες συνταγές επειδή είχαν βάση τον ανθρακικό μόλυβδο και τον θειούχο υδράργυρο. Η πιο γνωστή και αγαπημένη ήταν η βαφή με χέννα πασπαλισμένη με χρυσό.

Παράσταση με σκηνές καλλωπισμού

Αρώματα²¹:

Τα αρώματα, τα καταπλάσματα και οι αλοιφές, έπαιζαν σπουδαίο ρόλο στις ποικίλες εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής των αρχαίων. Η χρήση των προϊόντων αυτών θα πρέπει να ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στην εποχή του Σόλωνα, γεγονός που οδήγησε το νομοθέτη στο να απαγορέψει τους άντρες να πουλάνε αρώματα και αλοιφές. Ο Σωκράτης, ο Αριστοφάνης και ο Θουκυδίδης αναφέρουν αρνητικά τη χρήση αρωμάτων από τους άντρες.

Γενικά στον ελλαδικό χώρο υπήρχαν σημαντικά κέντρα παρασκευής αρωμάτων, όπως η Κόρινθος και η Χαϊρώνεια η οποία ήταν διάσημη για την κρύα αλοιφή από τον κρίνο, η οποία παρασκευάζονταν και στα χρόνια του Πausanias το 180 μ.Χ. Το σημαντικότερο όμως κέντρο του ελληνικού κόσμου για την παραγωγή καλλυντικών, αλοιφών και αρωμάτων από την ελληνιστική περίοδο και μετά ήταν η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

Οι αρχαίοι Μεσογειακοί λαοί, οι Αιγύπτιοι, οι Φοίνικες, οι Σύριοι και οι Παλαιστίνιοι κατείχαν τη γνώση της παρασκευής αρωμάτων και καλλυντικών τα οποία μέσω του εμπορίου διαδόθηκαν στους αρχαίους Μινωίτες και Μυκηναϊούς οι οποίοι κατασκεύαζαν επίσης ανάλογα προϊόντα, σε μικρότερη όμως κλίμακα. Για την παρασκευή των καλλυντικών προϊόντων, των αλοιφών και των αρωμάτων χρησιμοποιούνταν από τους λαούς της Ανατολής διάφορα αρωματικά φυτά και βότανα, ρίζες, ξύλα, άνθη, φρούτα, σπόροι και ρετσίνοι. Όλα αυτά αναμειγνύονταν με διάφορες άλλες ουσίες, όχι μόνο για καλλωπισμό, αλλά και για την προστασία και τον καθαρισμό του σώματος. Κάποιες προφανώς από τις πρώτες ύλες για την

---

²¹Forbes J. R., Studies in Ancient Technology, Volume III, 1993.
Λιβέρη Α., "Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα, 56-82, στο Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά, Ζ' Τριήμερο Εργασίας, Κύπρος, Παραλίμνι, 21/25-3-1997, ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.

Ραυτοπούλου Ε., «Η πώληση και χρήση του ελαιολάδου και του αρωματικού λαδιού στην Αρχαϊκή Ελλάδα», 110-117 στο Ελιά και Λάδι, Δ' Τριήμερο Εργασίας, Καλαμάτα 7-9 Μαΐου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996.

παραγωγή των ποικίλλων αυτών σκευασμάτων εισάγονταν από έξω, ενώ πολλά από τα παραγόμενα προϊόντα εξάγονταν σε άλλους λαούς.

Για τους οικιακούς χώρους στην Αθήνα ίσχυε σχολαστική καθαριότητα. Τα δωμάτια και οι ιματιοθήκες μοσχοβολούσαν άρωμα λεμονιού, μήλο των Εσπερίδων, και το άρωμα του ροδάκινου, περσικό μήλο, προστάτευε τα ενδύματα από σκόρους και άλλα έντομα. Την υπερβολική ευωδία τη θεωρούσαν ως μαιτιάδοξη, όμως της δόθηκε και μία θετική σημασία σε θεωρητικό επίπεδο.

Όσων αφορά στο ανθρώπινο σώμα έπρεπε υγεία και καλλωπισμός να συμβαδίζουν. Ο άνθρωπος έπρεπε να είναι ωραίος και καθαρός. Μετά το λουτρό στη καθημερινή ζωή, μετά το λουτρό των ξένων και μετά το λουτρό των αθλητών ακολουθούσε τριβή του σώματος με ελαιώδεις αρωματικές ουσίες, αλλά αυτό πάντα με μέτρο. Το σαπούνι δεν ήταν γνωστό. Στο νερό του λουτρού προσέθεταν νάτριο (Na) και άλλα άλατα.

Γύρω από τη γαμήλια τελετή μία σειρά εθίμων υπαγόρευε ευωδίες για τη περιποίηση του σώματος του γαμπρού και της νύφης, των χώρων, του επιθαλαμίου και του γεύματος. Στις παλαισטרές και στο γυμναστήριο είχε το ελαιόλαδο θρησκευτική και ιατρική σημασία, χαλάρωμα των μυών, αποφυγή τραυματισμών του δέρματος, προστασία από τον ήλιο και τη σκόνη και μετά την άθληση ακολουθούσε καθαριότητα πάλι με ελαιώδεις ουσίες. Στην υγιεινή και την ιατρική αναφέρονται στις θεραπευτικές ιδιότητες των φυτών σε μία ισορροπία μεταξύ μαγείας και φαρμακολογίας, μέσα από ιατρικά κείμενα πρωταρχικής σημασίας, όπως την "Ιπποκράτειο Συλλογή" του Ιπποκράτη και τη "Περί φυτών ιστορία" του Θεόφραστου.

Στη γυναικολογία, στην οφθαλμολογία και στη χειρουργική, βότανα, ρίζες καρπού, φύλλα και οι ανάλογες οσμές χρησιμοποιούνταν ως αντιπυρετικά, παυσίπονα, εμετικά, ψυχοφάρμακα, υπνωτικά και ναρκωτικά. Πέραν από τις γνωστές ευωδίες από μύρα, ρόδα, εσπεριδοειδή, δυόσμο, ορίγανο, νάρκισσο, κύμινο, άνηθο, κάρδαμο, ρητίνη και μαστίχα, τα ιατρικά συγγράμματα αναφέρονται στις θεραπευτικές ιδιότητες του οπίου(αποξηραμένος γαλακτώδης χυμός που προέρχεται από ένα είδος παπαρούνας), του κώνειου(φυτικό δηλητήριο), του

μανδραγόρα(φυτό του γένους των δικοτυλήδων της οικογένειας των σολανιδών), συχνά τονίζοντας τη σημασία τους ως πανάκεια.

Είδη αρωμάτων²²:

Ίρινον: Το ίρινον παράγονταν από τις ρίζες της ίριδας, αφού κόβονταν, απλώνονταν στη σκιά και ξηραίνονταν περασμένες σε νήματα. Το ίρινον ήταν άρωμα εύκολο στην παρασκευή του, με απλά συστατικά και οσμή που βελτιώνονταν με την πάροδο του χρόνου, καθώς και με την προσθήκη ελαιολάδου ή αιγυπτιακής βαλάνου. Επρόκειτο για ένα αγαπητό και σχετικά φθινό άρωμα.

Νάρδον: Παραγόταν από τη ρίζα της ινδικής νάρδου (πωώδες φυτό), με λεπτό άρωμα που άντεχε στο χρόνο. Το καλύτερο νάρδον παραγόταν στην Ταρσό της Κιλικίας. Αποτελούσε απαραίτητο συστατικό της γυναικείας τουαλέτας, ενώ χρησιμοποιούνταν και για τον αρωματισμό του κρασιού, αλλά και για την παρασκευή παστίλιας για ευχάριστη αναπνοή.

Στακτή: Ακριβό και πολυτελές άρωμα, πικρό και δηκτικό, ήταν εισαγόμενο από την Ανατολή, από το έλαιο του θάμνου της σμύρνας (ρητίνη). Ήταν ιδιαίτερα γνωστό στους Έλληνες της Μικράς Ασίας, ενώ το όνομά του υποδηλώνει τον τρόπο παρασκευής του, μέσω του σταξίματος του πολύτιμου υγρού της σμύρνας, όταν χαράσσονταν ο βλαστός και τα κλαδιά της. Η συγκομιδή της γινόταν στις πιο ζεστές μέρες του χρόνου και διαρκούσε αρκετό διάστημα. Η σμύρνα χρησιμοποιούνταν για υγρά αρώματα, αλοιφές, παστίλιες, θυμιάματα και αρωματικά κρασιά, καθώς και για ως συστατικό διάφορων σύνθετων αρωμάτων ή για τον εμπλουτισμό

---

²²Forbes J. R., Studies in Ancient Technology, Volume III, 1993.
Λιβέρη Α., "Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα, 56-82, στο Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά, Ζ' Τριήμερο Εργασίας, Κύπρος, Παραλίμνι, 21/25-3-1997, ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.,
Τζιγκουνάκη Α., Ρεππα Μ., "Καρυκεύματα και αρωματικά φυτά κατά τη μυκηναϊκή εποχή", 39-48, στο Ελιά και Λάδι, Δ' Τριήμερο Εργασίας, Καλαμάτα 7-9 Μαΐου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996

φτηνότερων ελαίων.

Βάλσαμο: Το φυτό αυτό ευδοκίμωσε στην Αραβία και τη Συροπαλαιστίνη και ήταν περιζήτητο για τις θεραπευτικές και τις κοσμητικές του χρήσεις. Επρόκειτο για μία ακριβή και σπάνια πρώτη ύλη που χρησιμοποιούνταν μάλιστα και ως ήδυσμα, συστατικό δηλαδή άλλων αρωμάτων. Καθώς λεγόταν, μία σταγόνα από το βάλσαμο αρκούσε για να αρωματίσει ολόκληρο δωμάτιο.

Τύλιον έλαιον: Ήταν διάσημο για το γλυκό και απαλό του άρωμα. Παράγονταν από τη σύνθλιψη σπόρων του φυτού τήλιος ή βούκερας, το γνωστό ως ελληνόχορτο.

Οι αρχαίοι συχνά εισήγαγαν αρώματα από την Ανατολή, τα οποία μάλιστα ασκούσαν σ' αυτούς μία ιδιαίτερη γοητεία. Αρώματα, όπως το βρενθείον το ονομαστό άρωμα των Λυδών με μυρωδιά μόσχου και λεβάντας, το οποίο σκεύαζαν σε μικρά αγγεία, τα λυδία, το σούσινο το αρωματικό λάδι κρίνων από τα Σούσα, το μενδήσιο από τη Μέντη στο Νείλο, από λάδι βαλάνου αρωματισμένο με λάδι πικραμύγδαλων, όπως και το μετόπιο, μία ακριβή αρωματική κρέμα από την Αίγυπτο. Επίσης από τον 6ο αιώνα ήδη εισήγαγαν λάδι φοίνικα από την Ναύκρατη του Νείλου, κρίνο, λωτό και άνηθο από την Αίγυπτο και σίλφιο (βότανο) από τη Λιβύη από το οποίο παρασκεύαζαν ναρκωτικές, φαρμακευτικές αλοιφές, ως αντίδοτο κατά των δηλητηριάσεων.

Για την παρασκευή όλων των αρωμάτων χρησιμοποιούνταν ποικίλα μπαχαρικά, ώστε να δεχτεί καλύτερα το άρωμα και ορισμένα για να μεταδίδουν το ίδιο το άρωμά τους.

Χρωματισμός των αρωμάτων²³:

Κάποια αρώματα παράγονταν άχρωμα και κάποια με χρώμα. Για παράδειγμα η

---

²³Forbes J. R., *Studies in Ancient Technology, Volume III*, 1993.
Λιβέρη Α., "Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα, 56-82, στο *Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά, Ζ' Τριήμερο Εργασίας*, Κύπρος, Παραλίμνι, 21/25-3-1997, ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.,
Τζιγκουνάκη Α., Ρερνα Μ., "Καρυκεύματα και αρωματικά φυτά κατά τη μυκηναϊκή εποχή", 39-48, στο *Ελιά και Λάδι, Δ' Τριήμερο Εργασίας*, Καλαμάτα 7-9 Μαΐου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996

βαφή που χρησιμοποιούνταν για το χρωματισμό των κόκκινων αρωμάτων, ήταν η αλκαννίνη από το φυτό βούγλωσσο, ενώ το γλυκό άρωμα της μαντζουράνας βάφονταν με μια βαφή που ονομαζόταν χρώμα, από μία ρίζα εισαγόμενη από τη Συρία. Όσο πιο πολλοί οι συνδυασμοί των πρώτων υλών, τόσο πιο ενδιαφέρον και ξεχωριστό το άρωμα που παράγονταν. Στα αναμειγμένα μάλιστα αρώματα στόχος δεν ήταν να παραχθεί ένα άρωμα με κυρίαρχη τη μυρωδιά ενός από τα υπάρχοντα συστατικά, αλλά ένα άρωμα που να προέρχεται απ' όλα τα υλικά μαζί. Για το λόγο αυτό κατά τη διάρκεια της παραγωγής του αρώματος, ανοίγονταν το αγγείο και αφαιρούνταν το στοιχείο αυτό του οποίου η μυρωδιά κυριαρχούσε, ενώ προστίθεντο παράλληλα μικρές δόσεις από τα υλικά τα οποία ήταν λιγότερο κυρίαρχα.

Στην όλη διαδικασία σύνθετων αρωμάτων τα καρυκεύματα που χρησιμοποιούνταν, υγραίνονταν με αρωματικό κρασί. Έτσι παράγονταν αρώματα τα οποία διαρκούσαν για περισσότερο καιρό. Γενικά ανάμεσα σε όλα τα αρώματα τα οποία χρησιμοποιούνταν, αυτό που προσέθεταν στο τέλος ήταν και το πιο κυρίαρχο.

Αλοιφές: Η συνταγή για την παραγωγή αλοιφών περιλαμβάνει δύο στοιχεία, τους χυμούς και το στερεό μέρος. Τους χυμούς αποτελούσαν ένα σύνολο από έλαια και τα στερεά ένα σύνολο από αρωματικές ουσίες. Το τρίτο στοιχείο που χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή αλοιφών ήταν το χρώμα. Τα έλαια ραντίζονταν με αλάτι για τη διατήρησή τους. Τα αρώματα και οι αλοιφές της αρχαιότητας γινόταν πιο παχύρρευστα, μέσω της θέρμανσης του λαδιού και των καρυκευμάτων μέσα σε μία δεξαμενή νερού, με την προσθήκη ρετσινιού και γόμμας. Στην τελική σύνθεση αρωμάτων και αλοιφών σημαντικό ρόλο έπαιζαν επίσης τα αρωματικά κρασιά, το νερό και το μέλι.

Μαλλιά: Τα μαλλιά χρωματίζονταν μαύρα με διάφορα εκχυλίσματα λαχανικών ή με λειχήνες σε αποσύνθεση. Από τις πηγές μαθαίνουμε για τους μπλε καρπούς της μυρτιάς ή την τριμμένη κουφοξυλιά(φυλλοβόλο δένδρο) ή τους καρπούς βάτου (θάμνος) ή τα βρασμένα φύλλα φασκομηλιάς για το μαύρο χρώμα. Τα ξανθιά μαλλιά ήταν επίσης δημοφιλή στην αρχαία Ελλάδα και έτσι ο Μένανδρος αναφέρεται στη σχετική διαδικασία που προϋπέθετε την έκθεση στον ήλιο για

κάποιες ώρες ώστε να ξανθύνει το μαλλί, μετά από λούσιμο με μία συγκεκριμένη αλοιφή.

Για την τριχόπτωση χρησιμοποιούσαν αλόη αναμεμειγμένη με κρασί ή τιθύμαλλο δενδρίτη, ενώ χυμό καπνού χρησιμοποιούσαν για να εμποδίσουν τα φρύδια να ξαναβγούν και στάχτη τριανταφυλλόμηλου με μέλι για τη φαλάκρα. Γενικά για την περιττή τριχοφυΐα χρησιμοποιούνταν τα τσιμπιδάκια. Η τριχόπτωση προλαμβάνονταν μέσω ενός μείγματος από λάδανο(αρωματική ρητίνη) και σμύρνα, ενώ το γκριζάρισμα του μαλλιού με συχνό μασάζ με λίπος αρκούδας ή με αλοιφές που παράγονταν από σκουλήκια. Τα ψεύτικα μαλλιά εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου, αλλά δεν ήταν συνήθη μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια.

Τα αιθέρια έλαια και οι διάφορες κρέμες προστάτευαν το σώμα από ρυτίδες, δερματοπάθειες, ξηρασία, με στόχο μία ελκυστική αλλά και περιποιημένη εμφάνιση. Οι αρχαίες Ελληνίδες έβαζαν στο πρόσωπό τους μάσκα κυρίως αποτελούμενη από πλιγούρι την οποία κρατούσαν στο πρόσωπο όλη τη νύχτα και την αφαιρούσαν το πρωί με γάλα. Τέτοιου είδους μάσκες χρησιμοποιούνταν για να αφαιρέσουν κάθε είδος κηλίδας από το πρόσωπο, όπως και χυμό από αγριοστάφυλα για τις φακίδες και τους λεκέδες του δέρματος. Παρότι κατά καιρούς στο λευκό μόλυβδο οφειλόταν διάφοροι θάνατοι από δηλητηριάσεις, ο μόλυβδος παρέμεινε δημοφιλής για πολλούς αιώνες. Μάλιστα άσπρος μόλυβδος έχει έρθει στο φως με τη μορφή στρόγγυλων δισκίων σε αθηναϊκούς τάφους του 3ου αι. π.Χ. Οι άσπρες κηλίδες των νυχιών καταπολεμούνταν με καταπλάσματα από φύλλα κηρίθνου ελάσσονα ανακατεμένα με ξύδι, ενώ για τον ιδρώτα χρησιμοποιούσαν χυμό από ρίζες χρυσάγκαθου βρασμένες με κρασί για μετά το μπάνιο.

3.3. Τα καλλυντικά προϊόντα στην Αρχαία Ρώμη²⁴

Οι γυναίκες της αρχαίας Ρώμης υστερούσαν κατά πολύ στην τεχνική του μακιγιάζ από τις αρχαίες Ελληνίδες και αρχαίες Αιγύπτιες. Οι Ρωμαίες θεωρούσαν απαραίτητο το μακιγιάζ και χρησιμοποιούσαν καλλυντικά για το πρόσωπο φτιαγμένα από γάλα και μέλι ή από κρασί. Κάποια καλλυντικά προσώπου ήταν φτιαγμένα από καλαμπόκι, αλεύρι και γάλα σε μείγμα με φρέσκο βούτυρο. Τα μάγουλα και τα χείλη τα κοκκίνιζαν με βαφές λαχανικών. Σε μία ανασκαφή στην ευρύτερη περιοχή του Λονδίνου, έχει βρεθεί στα θεμέλια ενός Ρωμαϊκού Ναού, ένα μικρό στρογγυλό βαζάκι ερμητικά κλειστό που μέσα είχε μια κρέμα άγνωστης χρησιμότητας. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι αποτελούταν από 2 μέρη ζωικού λίπους, δύο μέρη αμύλου και ένα μέρος οξειδίου του κασσίτερου. Η κρέμα χρησιμοποιούταν για να κάνει το δέρμα να φαίνεται πιο φωτεινό και ανοιχτόχρωμο, σύμφωνα με την μόδα της εποχής. Το βαζάκι με το αρχαίο *make up* εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Λονδίνου.

Σαπφώ η ποιήτρια, τοιχογραφία από την Πομπηία

Επίσης, στο πρώτο στάδιο του μακιγιάζ χρησιμοποιούσαν μια ουσία από τον ιδρώτα του μαλλιού του προβάτου. Για να κάνουν το πρόσωπο τους λευκό, τοποθετούσαν σε αυτό το λευκό του μόλυβδου (*cerussa*) το οποίο ήταν κρέμα με

---

²⁴ Olsen, Kelly. *Cosmetics in Roman Antiquity*. *The Classical World*, Vol 102, No 3, Spring 2009. pp 291-310.,
A. Ambrosio. *Women and Beauty in Pompeii*. 2001,

βάση τον ανθρακικό μόλυβδο που ήταν εξαιρετικά δηλητηριώδης ουσία, κιμωλία ή μήλινο λευκό (melinum). Τα μάτια τα έβαφαν σκούρα, ενώ το τόξο των φρυδιών και τις βλεφαρίδες τα υπογράμμιζαν και τα μάκραιναν χρησιμοποιώντας το μαύρο χρώμα από το μεταλλοειδές αντιμόνιο(Sb). Τα μάγουλα τα έβαφαν με πολύ έντονο κόκκινο χρώμα από το μεταλλοειδές αντιμόνιο(Sb). Τα μάγουλα τα έβαφαν με πολύ έντονο κόκκινο χρώμα ανακατεμένο με ιώδιο(I). Το κόκκινο αυτό μπορούσε να είναι μεταλλικό δηλαδή ένωση που έχει βάση το ιώδιο, το σίδηρο, το οξείδιο του σιδήρου και άλλες χρωστικές ή ζωικές ουσίες. Χρησιμοποιούσαν ακόμα μια χρωστική από λίπος ψαριού και κόκκινα φυτά. Τα χείλη τα έβαφαν κόκκινα και χρησιμοποιούσαν βαριά αρώματα.

Τοιχογραφία ρωμαϊκή με σκηνή καλλωπισμού.

Για τους Ρωμαίους η χλωμή επιδερμίδα ήταν ιδιαίτερα επιθυμητή. Το ανοιχτόχρωμο δέρμα δήλωνε την καλή υγεία και τη σωστή φροντίδα. Για να διατηρήσουν αυτή τη χλωμάδα, έκαναν λουτρά σε γάλα για να λευκάνει το δέρμα και να μπλοκάρουν τον ήλιο. Το παρασκεύασμα που ονομάζεται cerussa γινόταν με την έκχυση λευκού ξυδιού πάνω σε ροκανίδια μολύβδου, και ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές παρόλο που ήταν δηλητηριώδες.

Το χλωμό λευκό πρόσωπο ήταν η βάση για το χρωματισμό του υπόλοιπου προσώπου. Για να κοκκινίσουν τα μάγουλα, χρησιμοποιούσαν σαν ρουζ κόκκινη

ώχρα, χρώμα που προερχόταν από λιωμένα έντομα, κόκκινη κιμωλία, ροδοπέταλα.

Τα μάτια χρωματίζονταν επίσης, τα βλέφαρα, οι βλεφαρίδες και τα φρύδια. Η σκόνη από το φυτό σαφράν(κρόκος) χρησιμοποιούνταν πολύ ως σκιά ματιών, το οποίο έδινε ένα κιτρινωπό ή πορτοκαλί χρώμα. Επίσης τα βλέφαρα και τα φρύδια τονίζονταν με το γνωστό kohī μαύρο περίγραμμα, το οποίο προερχόταν από αντιμόνιο, μόλυβδο, ή στάχτη. Για τα χείλη χρησιμοποιούσαν τα συστατικά που αναφέρθηκαν για το χρωματισμό του προσώπου σε κόκκινο χρώμα.

3.4. Τα καλλυντικά στο Βυζάντιο

Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν καλλυντικά κυρίως για την καθαριότητα γιατί λόγω θρησκευτικής προσήλωσης, η φυσική ομορφιά προωθείται περισσότερο σε βάρος του καλλωπισμού με μακιγιάζ. Παρόλα αυτά, η χρήση καλλωπιστικών καλλυντικών υπήρχε και στο Βυζάντιο. Με άσπρο, μαύρο και κόκκινο χρώμα ζωγράφιζαν οι Βυζαντινές τα μάτια τους. Στο Βυζάντιο, για τον καθαρισμό του προσώπου χρησιμοποιούνταν διάφορα υλικά είτε αυτούσια ή με συνταγές. Τα πλέον συνήθη υλικά ήταν το νίτρο, η κιμωλία, το λάδι, τα φύκια και το μέλι. Για να τονωθεί το χρώμα και η λάμψη του δέρματος, οι Βυζαντινές αλείφονταν με περιττώματα σαύρας. Πολλές φορές ακόμα και οι άντρες έβαφαν το πρόσωπο τους με ώχρα, για να δηλώσουν βίο ασκητικό και χωρίς καλοπέραση.

Τα φρύδια βάφονταν λεπτά και μαύρα με ένα μείγμα από ψημένη καρυδόψιχα, μέλι και λίπος ζώου. Το χρώμα των μαλλιών που προτιμούσαν στις γυναίκες ήταν το ξανθό γι' αυτό και έβρισκαν διάφορα μέσα για να ανοίξουν το χρώμα των μαλλιών τους.

Τοιχογραφία από το ναό των Αγ. Αναργύρων Καστοριάς που απεικονίζει γυναίκα με πλούσια ξανθιά κόμη και έντονα σκούρα φρύδια:

Η λεύκανση του προσώπου γινόταν με το ψιμύθιο, τη λευκή σκόνη που μακιγιάρει και το λαιμό, με ένα συνδυασμό ανθρακικού μολύβδου και λευκής σκόνης. Το μαύρο χρώμα με το οποίο βάφονταν τα μάτια προερχόταν από το θειούχο αντιμόνιο ή από καπνιά και πίσσα. Το κόκκινο χρώμα για τα χείλη και τα μάγουλα προερχόταν από τα θαλασσινά φύκια.

3.5. Τα καλλυντικά στη Μέση Ανατολή²⁵

Οι λαοί της Μέσης Ανατολής κατά την αρχαιότητα ήταν οι Ασσύριοι, οι Σουμέριοι, οι Βαβυλώνιοι και οι Πέρσες. Τα καλλυντικά που χρησιμοποιούσαν παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με αυτά των αρχαίων Αιγυπτίων ως προς την βαφή των μαλλιών, τις χρωστικές που χρησιμοποιούσαν, τον τρόπο μακιγιαζ και κόμμωσης. Η εύπορη τάξη χρησιμοποιούσε μόνο βέβαια τα προϊόντα καλλωπισμού, στα οποία δεν είχαν πρόσβαση όλοι. Οι γυναίκες και μερικές φορές και οι άντρες άσπριζαν το πρόσωπό τους με άσπρο μόλυβδο, έβαφαν κόκκινα τα χείλη και τα μάγουλά τους και χρησιμοποιούσαν χέννα στα νύχια και τα άκρα τους.

Άντρες και γυναίκες μαύριζαν τα φρύδια τους και πολλές φορές σχημάτιζαν ένα ενιαίο φρύδι το οποίο ήταν δείγμα ομορφιάς. Μαύριζαν επίσης τις βλεφαρίδες τους και χρησιμοποίησαν και εκείνοι το αντιμόνιο για να κάνουν το μαύρο περίγραμμα ,

²⁵ Ζ. Κοντενώ, *Η καθημερινή ζωή στη Βαβυλώνα και την Ασσυρία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμας, 1989.

καθώς και άλλα έντονα χρώματα από χρωστικές παρόμοιες με αυτές που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι.

Μετά από αρχαιολογικές ανασκαφές ανακαλύφθηκε σε τάφο των Σουμέριων, χρονολογίας 5.000 ετών, ένα δοχείο για κοσμητική χρήση που περιείχε μαλαχίτη (ορυκτό του χαλκού), τσιμπιδάκια για αφαίρεση των τριχών των φρυδιών και ένα είδος μεταλλικής σπάτουλας για το ξύρισμα της επιδερμίδας. Οι ενασχόληση με την καλλυντική περιποίηση στους αραβικούς λαούς ήταν διαδεδομένη και την περίοδο

του Ευρωπαϊκού Μεσαίωνα. Η περιποίηση του σώματος και γενικά η υγιεινή ήταν μια παραδοσιακή καθημερινή συνήθεια. Για την καθημερινή προσωπική τους φροντίδα χρησιμοποιούσαν επίσης βαριά αρώματα και προϊόντα ομορφιάς με περίπλοκες συνταγές.

3.6. Τα καλλυντικά στην Ινδία

Στην Ινδία η χρήση καλλυντικών και βοτάνων έχει πολύ βαθιές ρίζες. Ο Ινδικός λαός εδώ και 5.000 χρόνια βασίζει την παρασκευή των καλλυντικών του στην συλλογή βοτάνων και φυτών από τα όρη των Ιμαλαΐων. Οι γνώσεις τους για τις θεραπευτικές ιδιότητες των φυτών βασίζεται στην φιλοσοφία της Αγιουβέρδα, ένα αρχαίο σύστημα προληπτικής και θεραπευτικής ιατρικής και τρόπου ζωής. Η φιλοσοφία της Αγιουβέρδα μεταφέρεται από γενιά σε γενιά και εφαρμόζεται στον ινδικό πολιτισμό μέχρι και σήμερα.²⁶

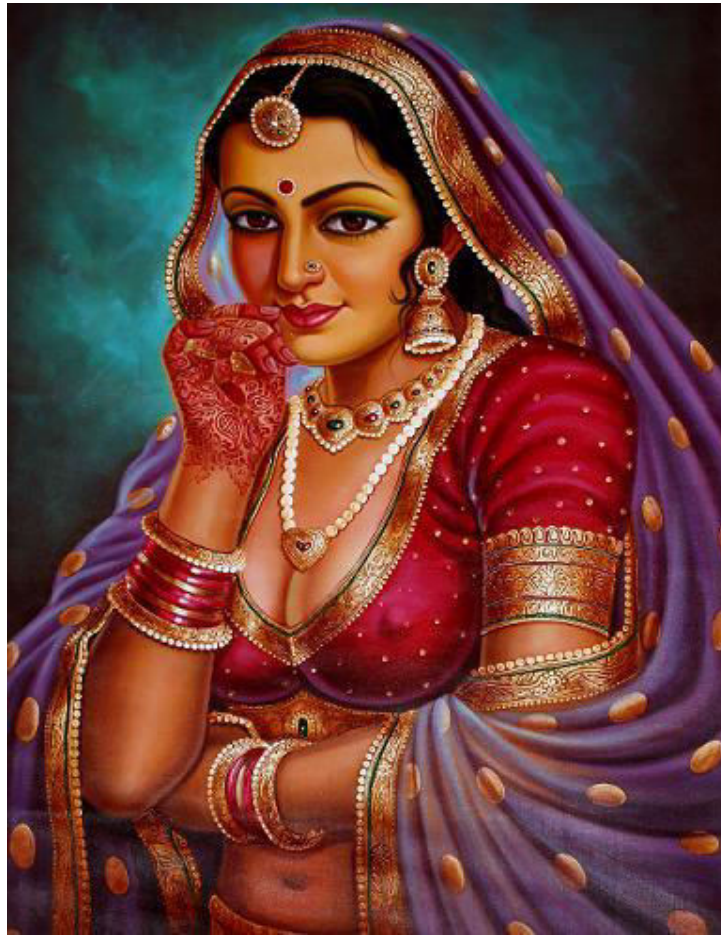
Όσο αφορά τη χρήση καλλυντικών, η χέννα κατείχε και κατέχει ακόμα πρωταρχικό ρόλο στη διακόσμηση του προσώπου αλλά και όλου του σώματος. Η χρήση της δεν περιοριζόταν σε διακοσμητική χρήση αλλά και σε θρησκευτική. Ζωγράφιζαν τα χέρια, το μέτωπο και το στήθος με περίτεχνα σχέδια. Επίσης τόνιζαν και οι Ινδοί τα μάτια με έντονο περίγραμμα καθώς και τα χείλη με χρώμα. Τα καλλυντικά κατασκευάζονταν με την ανάμειξη λουλουδιών, φυτικών λαδιών, αρωμάτων και σκονών από πετρώματα. Η βαφή των μαλλιών ήταν επίσης η χέννα.²⁷

Η ιστορία και η προέλευση της χέννα είναι δύσκολο να εντοπισθεί. Υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα που δηλώνουν ότι οι νεολιθικοί άνθρωποι στην 7η χιλιετία π.Χ., χρησιμοποιούν χέννα για να στολίζουν τα χέρια τους. Οι πρώτοι πολιτισμοί που χρησιμοποιούσαν τη χέννα ήταν οι Βαβυλώνιοι, οι Ασύριοι και οι Σουμέριοι. Η χέννα έχει επίσης χρησιμοποιηθεί εκτενώς και στη νότια Κίνα και έχει συσχετιστεί με θρησκευτικές τελετές και τελετές γονιμότητας για τουλάχιστον τρεις χιλιάδες χρόνια. Η χρήση της χέννα στην Ινδία φαίνεται καθαρά στις τοιχογραφίες θεοτήτων

²⁶ Z. Ωμπουαγιέ, *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ινδία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα 1989.

²⁷ Οπ. π.

που έχουν ανακαλυφθεί σε σπήλαια και σε παρόμοιες ζωγραφιές των σπηλαίων στη Σρι Λάνκα.²⁸

Το πιο γνωστό είδος μακιγιάζ στον Ινδικό πολιτισμό είναι το “bindi”, δηλαδή η κόκκινη τελεία που βάζουν οι γυναίκες στο μέτωπο τους. Μια κουκκίδα κόκκινου χρώματος εφαρμόζεται στο κέντρο του μετώπου κοντά τα φρύδια, και πολλές φορές συμπληρωνόταν και από ένα κόσμημα. Η τελεία αυτή αντιπροσώπευε την ευημερία και την αγάπη και η περιοχή ανάμεσα στα φρύδια θεωρούσαν ότι είναι το σημείο της σοφίας και αντιπροσωπεύει το τρίτο μάτι. Παραδοσιακά την φορούσαν συνήθως οι παντρεμένες γυναίκες. Η χρωστική που χρησιμοποιούνταν ήταν ο ερυθρός θειούχος υδράργυρος(HgS), μια κόκκινη κρυσταλλική σκόνη που χρησιμοποιείται ως χρώμα. Άλλες φυσικές χρωστικές που χρησιμοποιούσαν στα

²⁸ <http://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html>

καλλυντικά ήταν το φυτό σαφράν και το λουλούδι κάρθαμος ο βαφικός (safflower).²⁹

3.7. Τα καλλυντικά στις χώρες την Άπω Ανατολής³⁰

Κίνα:

Οι Αρχαίες Κινέζες φημίζονται για την ομορφιά τους, την απαλότητα του δέρματος τους και το μακιγιάζ τους που θυμίζει πορσελάνινη κούκλα. Η ομορφιά βασιζόταν σε μυστικές συνταγές για απαλό δέρμα και ακτινοβολία. Μόνο ελάχιστες έχουν έρθει στο φως της δημοσιότητας και ύστερα από πολλές έρευνες σε αρχαία βιβλία και γραπτά. Το τσάι και το γάλα χρησιμοποιείται για την περιποίηση της επιδερμίδας. Η ομορφιά για τους αρχαίους Κινέζους αντικατοπτρίζεται στο υγιές και αψεγάδιαστο δέρμα. Το όμορφο δέρμα για τους Κινέζους είχε ένα ροδακινί δέρμα χρώμα της υγείας, και οι θεραπείες που εφάρμοζαν οι γιατροί στην αυτοκρατορική αυλή και στόχευαν στην ομορφιά θεωρούνταν στην Κίνα ως ιατρικές θεραπείες υψίστης σημασίας.

Στην αρχαία Κίνα τα καλλυντικά παρασκευάζονταν από φυτικά χρώματα και καπνιά με στόχο να δώσουν χρώμα στα πρόσωπα των γυναικών. Επίσης το βάψιμο του προσώπου ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένο στο παραδοσιακό κινέζικο θέατρο, που περιλάμβανε θέατρο σκιών, ακροβάτες και όπερα.

Ιδιαίτερη σημασία έδιναν στο βάψιμο των νυχιών τους και χρησιμοποιούσαν το ασπράδι του αυγού, το αραβικό κόμμα, που είναι το ρετσίνι του φυτού Ακακία της Σαχάρας, επίσης το κερί της μέλισσας και ζελατίνη. Τα χρώματα στα νύχια αντιπροσώπευαν την κοινωνική τάξη και τους ευγενείς. Οι βασιλικές οικογένειες προτιμούσαν μεταλλικά χρώματα και αργότερα μαύρο και κόκκινο, ενώ τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα απαγορευόταν να βάψουν τα νύχια τους με

²⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_cosmetics

³⁰ Mei, Hua, *Chinese clothing*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

Τσιγωνία Α., Μικελάτου, Ε. (2010), *Μακιγιάζ Παραστατικών Τεχνών*, Αθήνα: Δεσμός.

φωτεινά και έντονα χρώματα.

Τα λουλούδια ήταν ιδιαίτερα σημαντικά για τους αρχαίους Κινέζους και τα μοτίβα λουλουδιών εκτός από τα ενδύματα, κυριαρχούσαν και στο μακιγιάζ τους. Πολλές φορές στόλιζαν το πρόσωπό τους με σχέδια λουλουδιών που τα τοποθετούσαν στο μέτωπό τους και επίσης τα χρησιμοποιούσαν στην παρασκευή των καλλυντικών. Το κόκκινο θεωρούνταν τυχερό χρώμα και το προτιμούσαν στα χείλη.

Ιαπωνία:

Η χαρακτηριστική εικόνα του ιαπωνικού μακιγιάζ είναι αυτή της μάικο (παιδί που χορεύει) και της γκέισας, που ήταν και είναι μέχρι και τη σημερινή εποχή, γυναίκες που γνωρίζουν πολλές τέχνες φιλοξενίας και ψυχαγωγίας, όπως χορό, τραγούδι, και παραδοσιακές ιαπωνικές ιεροτελεστίες. Κατά τα αρχαία χρόνια εκτελούσαν και χρέη γυναικείας συντροφιάς, όπως οι εταίρες στην αρχαία Ελλάδα. Οι μάικο ήταν οι μαθητευόμενες γκέισες, πιο μικρές σε ηλικία που εκπαιδεύονταν και εκτελούσαν παρόμοια καθήκοντα. Το παραδοσιακό μακιγιάζ της γκέισας αλλά

και της μάικο είναι παρόμοιο και είναι ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά της, αν και οι πραγματικές γκέισες ακολουθούσαν το συγκεκριμένο μακιγιάζ μόνο σε ειδικές περιπτώσεις.

Αποτελείται από μια πυκνή στρώση λευκής βάσης με κόκκινο χρώμα στα χείλη και κόκκινους και μαύρους τόνους γύρω από τα μάτια και τα φρύδια. Τα φρύδια τονίζονται πολύ έντονα μαύρα. Το μακιγιάζ κάλυπτε το πρόσωπο, το λαιμό και το στήθος, ενώ αφήνεται άβαφη μια μικρή περιοχή σε σχήμα V ή W πίσω στον αυχένα, ώστε να τονιστεί σαν παραδοσιακά ερωτικό σημείο, καθώς και μια γραμμή γύρω από το τέλος των μαλλιών στο πρόσωπο, ώστε να δημιουργηθεί η ψευδαίσθηση της μάσκας.

Η κατάλευκη βάση του προσώπου δημιουργούνταν με πούδρα ρυζιού ή με πούδρα από λευκό μόλυβδο αναμεμειγμένο με νερό. Τα φρύδια αφού είχαν αφαιρεθεί τελείως, σχηματίζονταν από την αρχή πάνω στη λευκή βάση με μαύρο έντονο χρώμα και τα χείλη βάφονταν κόκκινα με τη χρήση του λουλουδιού κάρθαμος ο βαφικός (safflower). Επίσης τα δόντια βάφονταν μαύρα, μια τεχνική που λεγόταν oshaguro, με ένα μείγμα σιδήρου και σιδήρου και σκουριάς. Η τεχνική αυτή θεωρούνταν ιδιαίτερα κολακευτική και προστάτευε επίσης και την οδοντοστοιχία από τη φθορά.

3.8. Καλλυντικά προϊόντα και άγριοι λαοί

Η διακόσμηση του σώματος και του προσώπου έχει απασχολήσει πολύ και λαούς που βρίσκονταν σε πρωτόγονη κατάσταση, και ήταν ιθαγενείς κάποιων περιοχών, όπως η Αφρική, η Αμερική, η Πολυνησία αλλά και η Βόρεια Ευρώπη. Οι ιθαγενείς της Αφρικής λίμαραν τα δόντια τους για να τους δώσουν μεγάλη αιχμηρότητα και στη συνέχεια τα χρωμάτιζαν μαύρα, ενώ τα φρύδια χρωματίζονταν λευκά και το υπόλοιπο σώμα ερυθρό. Οι πρωτόγονοι λαοί χρωμάτιζαν συνήθως το πρόσωπο αλλά και το σώμα όχι μόνο για την καθημερινότητα αλλά τις περισσότερες φορές όταν επρόκειτο να πολεμήσουν.

Δείγματα μακιγιάζ και καλλωπισμού αποτελούσαν ακόμη τα διάφορα τατουάζ ή δερματοστιξία, δηλαδή η διακόσμηση του δέρματος με την τοποθέτηση χρωστικών με αιχμηρά αντικείμενα. Είναι σχεδίαση ενδοδερμική αλλά και ανεξίτηλη. Άλλοτε χρησιμοποιούνταν σαν χαρακτηριστικό των διαφόρων τάξεων στην κάθε κοινωνία και άλλοτε σαν χαρακτηριστικό ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων, ή του υποκόσμου. Χαρακτηρίζει επίσης πολλούς πρωτόγονους λαούς. Ουσιαστικά για

τους λαούς όπως αυτοί της Πολυνησίας, που θεωρούνται οι λαοί των νήσων του Κεντρικού και Νοτίου Ειρηνικού, ή οι Κέλτες της Βόρειας Ευρώπης, η χρήση των διακοσμητικών καλλυντικών γίνεται μέσω των μόνιμων τατουάζ στο σώμα αλλά και το πρόσωπο, για σκοπούς καλλωπιστικούς αλλά και πολιτισμικούς.

Η ζωγραφική του προσώπου γινόταν με μια ευρεία ποικιλία ουσιών, συμπεριλαμβανομένων των φυτικών και ζωικών χρωστικών ουσιών. Η ολική βαφή και διακόσμηση του προσώπου χρησιμοποιήθηκε για να γιορτάσουν κάποιες τελετές όπως η εφηβεία και ο γάμος, και να προσδιοριστούν σημαντικά άτομα των φυλών όπως οι αρχηγοί, οι μάγοι-γιατροί και οι πνευματιστές και η κοινωνική θέση. Για παράδειγμα, οι Ινδιάνοι της Αμερικής, έβαφαν τα πρόσωπα ως προετοιμασία για τον πόλεμο, ή για να δηλώσουν κάποια εχθρότητα και οι Αβορίγινες της Ωκεανίας για να προστατευτούν από το έντονο φως του ήλιου.³¹

³¹<http://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html>

Ο τύπος της χρωστικής ουσίας και οι βαφές που χρησιμοποιούνται, ποικίλλουν. Τα χρώματα της ώχρας και το υλικό του πηλού ήταν από τα πιο κοινά είδη, όπως επίσης η χέννα. Η χρήση του ισάτις, μία μπλε χρωστική από το φυτό *Isatis Tinctoria* γινόταν από τις κέλτικες φυλές στα ρωμαϊκά χρόνια. Στη Νότια Αμερική, οι ιθαγενείς φυλές χρησιμοποιούσαν κάρβουνο, μια άλλη μαύρη χρωστική ουσία που ονομάζεται huïto, ή αννάτο - μία πορτοκαλί χρωστική ουσία από σπόρους φρούτων που λαμβάνονται από το δέντρο *Bixa Orellana* - για να διακοσμήσουν τα πρόσωπα και τα σώματά τους.³²

Για τους Ινδιάνους της Αμερικής, οι ρίζες, τα μούρα και οι φλοιοί των δέντρων χρησιμοποιούνται πιο συχνά για να κάνουν τις βαφές για τη ζωγραφική προσώπου.

---

³²<http://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html>

Αυτές οι φυσικές πρώτες ύλες αλέθονταν και να γίνονταν μια πάστα για να γίνει η χρωστική. Επίσης χρησιμοποιείται πηλός διαφορετικών αποχρώσεων. Το κίτρινο χρώμα προερχόταν από τη γη του ποταμού Yellowstone, καθώς και από μούρα και βρύα πεύκου. Το μπλε το κατασκεύαζαν από περιττώματα πάπιας που έβρισκαν στις όχθες των λιμνών, ή από λάσπη. Λευκό πηλό χρησιμοποιούσαν για να κάνουν λευκό χρώμα. Το πράσινο προερχόταν από τα φυτά, από μετάλλευμα χαλκού ή λάσπη. Οι χρωστικές ουσίες τοποθετούνταν πάνω από μια φωτιά για να στεγνώσουν και στη συνέχεια αλέθονταν σε λεπτή σκόνη σε κονιάματα από πέτρα ή ξύλο. Στη συνέχεια αναμιγνύονταν με το ζωικό λίπος. Τα χρώματα, που διατηρούνταν χωριστά σε μικρές σακούλες σουέτ, αναμιγνύονταν με ζεστό νερό όταν κάποιος επρόκειτο να τις χρησιμοποιήσει.³³

---

³³Οπ.π.

4. ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Η ιστορία του τατουάζ και των καλλυντικών χρωστικών εκτείνεται έως τους πρωτόγονους ανθρώπους. Παλιά τα τατουάζ γίνονταν με οξείδιο του σιδήρου(FeO). Στην αρχή, τα μελάνια τατουάζ περιορίζονταν σε μαύρο χρώμα. Το πρώτο τατουάζ ήταν πιθανώς ένα ατύχημα που συνέβη σε προϊστορικούς χρόνους. Κάποιος ίσως ακούμπησε κάποιον με ένα καυτό ραβδί σιδερένιο και μέχρι να επουλωθεί το δέρμα, λίγο χρώμα παρέμεινε κάτω από το δέρμα και έτσι έμαθε ο άνθρωπος ότι μπορεί να διακοσμήσει το σώμα του με ανεξίτηλα χρώματα και σχέδια. Στην Αρχαία Αίγυπτο εκτός από το μακιγιάζ, το τατουάζ χρησιμοποιείται πολύ και η τέχνη της εποχής το μαρτυρά.

Libian figures from the tomb of Seti I (1330 BC) showing tattoos on arms and legs

Τατουάζ στην Αρχαιότητα

Η λέξη τατουάζ προέρχεται από την Πολυνησιακή λέξη 'ta' που σημαίνει ότι χτυπάω κάτι και από την λέξη της φυλής Tahitian 'tatau' που σημαίνει ότι σημαδεύω κάτι. Η τελική συλλαβή της λέξης αυτής 'u' σημαίνει χρώμα. Η ιστορία της τέχνης του τατουάζ χρονολογείται 5000 χρόνια πριν. Ένα από τα πιο παλιά γνωστά παραδείγματα της τέχνης του τατουάζ ανακαλύφθηκε το 1991 σε έναν άνθρωπο των σπηλαίων 5000 ετών που βρέθηκε στα βουνά ανάμεσα στην Αυστρία και την Ιταλία.

Αυτός ο άνθρωπος είναι το πιο καλοδιατηρημένο πτώμα που βρέθηκε ποτέ από αρχαιολόγους και το δέρμα του έφερε πάνω από 57 τατουάζ. Τα τατουάζ του περιλαμβάνουν ένα σταυρό μέσα στο αριστερό γόνατο, 6 παράλληλες γραμμές πάνω από τα νεφρά και πολυάριθμες γραμμές γύρω από τους αστραγάλους.

Στη βορειοδυτική Σιβηρία έχουν βρεθεί μούμιες 2400 ετών και οι ενδείξεις των τατουάζ πάνω στα σώματα αυτά αντιπροσώπευαν μυθικά ζώα όπως γρύπες και μαγικά τέρατα. Οι πρώτες ενδείξεις των γιαπωνέζικων τατουάζ βρέθηκαν σε πλήρως αγαλματίδια τα πρόσωπα των οποίων ήταν ζωγραφισμένα και χαραγμένα με σημάδια τατουάζ. (εικόνα)

Η χρήση του τατουάζ είναι συνδεδεμένη με τους Έλληνες, τους Σάξονες, τους Βίκινγκ, τους Γαλάτες, και τους Κέλτες. Με την ανάπτυξη του Χριστιανισμού το τατουάζ και η καλλιτεχνία του σώματος απαγορεύτηκε στην Ευρώπη. Η εξάσκηση του τατουάζ συνεχίστηκε στη μέση Ανατολή και σε άλλα μέρη του κόσμου. Το τατουάζ επίσης είναι συνδεδεμένο με τη θαλασσοπορία των ναυτικών για αιώνες .

Στα ιαπωνικά η λέξη που χρησιμοποιείται για τα παραδοσιακά σχέδια είναι irezumi (που σημαίνει εισαγωγή του μελανιού), ενώ η λέξη δερματοστιξία

χρησιμοποιείται για τα μη-ιαπωνικά σχέδια. Τα πρώτα στοιχεία διάστιξης στην Ιαπωνία βρίσκονται υπό μορφή ειδωλίων αργίλου και έχουν χρωματισμένα τα πρόσωπα. Τα παλαιότερα ειδώλια αυτού του είδους έχουν ανακτηθεί από τους τάφους των 3.000 π.Χ. ή παλαιότερα, και πολλά άλλα τέτοια ειδώλια έχουν βρεθεί στους τάφους που χρονολογούνται από τη δεύτερη και τρίτη χιλιετία π.Χ.. Αυτά τα ειδώλια χρησιμοποιούνταν για να συνοδεύσουν συμβολικά τους νεκρούς στο ταξίδι τους στον άγνωστο, και πιστεύεται ότι τα σημάδια δερματοστιξιών είχαν θρησκευτική ή μαγική σημασία.

Στους πολιτισμούς του Ειρηνικού η διάστιξη έχει μια τεράστια ιστορική σημασία.. Η πολυνησιακή διάστιξη εξετάζεται ως η πιο περίπλοκη και επιδέξια διάστιξη του αρχαίου κόσμου. Οι Πολυνησιακοί λαοί, θεωρούν ότι το mana ενός προσώπου, δηλαδή η πνευματική δύναμη ή η δύναμη ζωής τους, επιδεικνύεται μέσω της δερματοστιξίας τους. Οι τελετές διάστιξης για τους νέους αρχηγούς που γίνονται στην αρχή της εφηβείας τους , ήταν ένα βασικό μέρος της μύησης τους στο ρόλο της ηγεσίας. Τα τατουάζ που εφαρμόζονταν στις τελετές αυτές καθόριζαν την αντοχή και την αφιέρωση των νέων αρχηγών στις πολιτιστικές παραδόσεις.

Στη Χαβάη η παραδοσιακή τέχνη δερματοστιξιών γνωστή ως kakau, χρησίμευε όχι μόνο για τη διακόσμηση και τη διάκριση, αλλά για να φρουρήσει την υγεία και την πνευματική ευημερία. Τα σχέδια, διακοσμούσαν τα όπλα των ατόμων, τα πόδια, τον κορμό και το πρόσωπο. Οι γυναίκες έκαναν τατουάζ στα δάχτυλα, στους

καρπούς και μερικές φορές στη γλώσσα τους. Στο Λάος, την Καμπότζη, και την Ταϊλάνδη, η δερματοστιξία yantra χρησιμοποιείται για την προστασία.

Όταν χρησιμοποιείται ως μορφή καλλυντικών, η διάστιξη περιλαμβάνει το μόνιμο μακιγιάζ το οποίο είναι δερματοστιξίες που ενισχύουν τα φρύδια, τα χείλια, τα μάτια, συνήθως με τα φυσικά χρώματα δεδομένου ότι τα σχέδια προορίζονται να μοιάσουν με φυσικά στοιχεία του προσώπου.

Χρωστικές ουσίες στα τατουάζ

Οι χρωστικές ουσίες που χρησιμοποιήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας με αυτές που χρησιμοποιούνται σήμερα είναι τελείως διαφορετικές. Όταν πρωτοεμφανίστηκαν οι δερματοστιξίες, υπήρχαν μόνο χρωστικές ουσίες που θα μπορούσαν να βρεθούν στη φύση, ενώ τώρα οποιοδήποτε χρώμα μπορεί να δημιουργηθεί με την ανάμιξη των χρωστικών ουσιών από κοινού. Χρησιμοποιούσαν τον φλοιό των δέντρων, ίχνη από χαλκό και σίδηρο, έντομα που έδιναν χρώμα και τα αυγά τους καθώς και ξύδι για την ανάμιξη.

Ένα ευρύ φάσμα των χρωστικών ουσιών μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις δερματοστιξίες, από τα ανόργανα υλικά όπως τα οξείδια διοξειδίου και σιδήρου τιτανίου στο μαύρο άνθρακα, τις αζωτούχες χρωστικές ουσίες, την ακριδίνη($\text{C}_{13}\text{H}_9\text{N}$), την κινολίνη(ετεροκυκλική αρωματική οργανική ένωση με μοριακό τύπο $\text{C}_9\text{H}_7\text{N}$.), το φθαλοκυανίδιο και τα παράγωγα ναφθόλης($\text{C}_{10}\text{H}_7\text{OH}$), τις χρωστικές ουσίες που γίνονται από την τέφρα, και άλλα μίγματα. Οι χρωστικές ουσίες οξειδίων σιδήρου χρησιμοποιούνται στο μεγαλύτερο βαθμό στην καλλυντική διάστιξη. Παλιότερα για το τατουάζ χρησιμοποιούσαν αιχμηρά όργανα, χτένες και κοπίδια για να κόψουν ή να τρυπήσουν το δέρμα πριν προσθέσουν την χρωστική ύλη. Μερικοί άνθρωποι που ζούσαν στην αρκτική δημιουργούσαν τατουάζ τραβώντας μια βελόνα με κλωστή επικαλυμμένη από αιθάλη(τεχνητός άνθρακας) μέσα στο δέρμα. Στη Καλιφόρνια έριχναν μελάνι μέσα σε γρατζουνιές. Σε άλλες φυλές τρυπούσαν με βελόνα το σώμα και ακουμπούσαν ένα πανί με μελάνι πάνω στη πληγή. Στη κοινότητα του βορείου Ειρηνικού τσιμπούσαν το δέρμα με βελόνα κι έριχναν μέσα μελάνι με τη βοήθεια ενός εργαλείου που έμοιαζε με όργανο μουσικής. Στη Νέα Ζηλανδία η φυλή Μαορί φερόταν στο δέρμα σαν να ήταν ένα κομμάτι ξύλο για να κάνουν γνωστό το

ιδιαίτερο στυλ τους. Χρησιμοποιώντας ένα μικρό κόκαλο για εργαλείο έκαναν περίπλοκες ρηχές αύλακες στο πρόσωπο και στους γλουτούς και τις εμπότιζαν με χρώμα.

5. ΟΙ ΧΡΩΣΤΙΚΕΣ ΣΤΑ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

5.1. Τα καλλυντικά στο Μεσαίωνα

Ο Μεσαίωνας είναι η περίοδος της Ευρωπαϊκής ιστορίας από το τέλος του 5ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 15ου και την αρχή της Αναγέννησης. Οι πληροφορίες για την χρήση των κοσμητικών προϊόντων και γενικά του μακιγιάζ στην εποχή του Μεσαίωνα είναι ατελείς, προερχόμενες από αντικείμενα τέχνης, πίνακες ζωγραφικής, χειρόγραφα. Γενικότερα και στο Μεσαίωνα, το έντονο μακιγιάζ κατακρινόταν από την κυρίαρχη εκκλησία και θεωρούνταν αμαρτία. Τους πρώτους αιώνες του Μεσαίωνα οι γυναίκες της ανώτερης τάξης επιθυμούσαν να έχουν αφύσικο χλωμό πρόσωπο που το πετύχαιναν με αφαίμαξη ή την βοήθεια χρώματος, λευκής πούδρας δηλαδή, από αλεύρι ή από λευκό μόλυβδο. Αντίθετα αρχικά οι εταίρες και αργότερα οι γυναίκες της κατώτερης τάξης χρησιμοποιούσαν ροζ χρώμα για την επιδερμίδα τους.

Από τον 11ο αιώνα η λευκή επιδερμίδα αποζητείται από όλες τις γυναίκες ώστε ακόμη και οι εταίρες έπαυαν να χρωματίζουν ροζέ το πρόσωπο. Σε όλη την διάρκεια του μεσαίωνα η φυσική ομορφιά θαυμάστηκε από τους λογοτέχνες τους ζωγράφους και τους ποιητές. Το γεγονός όμως αυτό δεν στάθηκε ικανό να αποτρέψει τις γυναίκες από την προσπάθεια για την απόκτηση ομορφιάς με την χρήση οποιονδήποτε καλλυντικών προϊόντων και γενικά την εφαρμογή του μακιγιάζ. Στην Ιταλία αυτήν την εποχή το μακιγιάζ γίνεται αποδεκτό από όλες τις τάξεις με μια προσπάθεια να φανεί φυσικό, δυστυχώς όμως χωρίς επιτυχία. Οι συνήθειες για την χρήση του ρουζ διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από αιώνα σε αιώνα, έτσι οι γυναίκες των Αγγλοσαξόνων περιγράφονται με μάγουλα βαμμένα κόκκινα με αντιμόνιο.

Το στόμα εμφανίζεται μικρό αλλά με γεμάτα χείλη, και βαμμένο ιδιαίτερα κατά τον 15ο αιώνα με κατακόκκινο χρώμα. Επίσης το κερι της μέλισσας χρησιμοποιείται για την φροντίδα των χειλιών. Οι σκιές των ματιών σε διάφορα χρώματα (πράσινο, μπλε, γκρι, καφέ) χρησιμοποιήθηκαν σε κάποιο βαθμό κατά τον Μεσαίωνα, αλλά

συνήθως τα μάτια αφήνονταν άβαφα, όπως και τα φρύδια που ήταν πολύ αχνά ή τα έβγαζαν σχεδόν τελείως. Μερικές φορές το πάνω βλέφαρο περιγραφόταν με μαύρο υγρό που τοποθετούσαν με στικ.

5.2. Τα καλλυντικά από την αναγέννηση έως τον 20^ο αιώνα

Μεταξύ 16ου και 19ου αιώνα, η μόδα στο μακιγιάζ στην Ευρώπη ήταν η εύθραυστη και χλωμή επιδερμίδα. Για να πετύχουν το χρώμα αυτό οι γυναίκες, χρησιμοποιούσαν παράδοξες διάφορες τεχνικές, όπως για παράδειγμα το πλύσιμο του προσώπου με τα ούρα τους, ροδόνηρο αναμειγμένο με κρασί, ζεστό ρόφημα φλούδας λεμονιού ανακατεμένο με νερό βρασμένων φασολιών και επίσης το γνωστό πλέον λευκό μόλυβδο. Για το ξεφλούδισμα του δέρματος, χρησιμοποιούσαν επίσης, λευκό μόλυβδο αναμειγμένο με χλωριούχο υδράργυρο.

Τον 17ο αιώνα οι γυναίκες για να επιτύχουν ένα πολύ ανοιχτόχρωμο δέρμα

χρησιμοποιούσαν ένα μείγμα κρέμας βανίλιας, κακάο και πάστας αμυγδάλου. Στην

Ιταλία η επιθυμία αυτή οδήγησε τις γυναίκες να χρησιμοποιούν ένα χρωματισμένο παρασκεύασμα από υγρό αρσενικό, μόλυβδο και μελαντόνα(δηλητηριώδες φυτό), που ονομαζόταν Aqua Toffana, από το όνομα αυτής που το επινόησε. Το υγρό σταμάτησε να χρησιμοποιείται μετά την εκτέλεση της Giulia Toffana, που θεωρήθηκε η μεγαλύτερη δηλητηριάστρια του αιώνα, αφού εξαιτίας του παρασκευάσματος της πέθαναν περίπου 600 άνθρωποι.³⁴

Το ρουζ ήταν υγρό ή σε μορφή σκόνης, η οποία ανακατεμένη με νερό σχημάτιζε πάνω στο πρόσωπο ένα είδος κρούστας. Για το χρωματισμό των χειλιών χρησιμοποιούσαν επίσης το υγρό ρουζ. Για μια επιδερμίδα άσπρη και ταυτόχρονα ρόδινη, χρησιμοποιούσαν ένα υγρό που ετοιμάζαν, βράζοντας αρωματική ρητίνη με κρασί και 15 σταγόνες από κάποιο χρώμα. Αυτό το μείγμα υποτίθεται ότι έφερνε το αίμα στην επιφάνεια του δέρματος, δίνοντας στο δέρμα ρόδινη λάμψη.

³⁴http://en.wikipedia.org/wiki/Aqua_Tofana

Η τάση για λευκό δέρμα και έντονα χείλη συνεχίστηκε και το 18ο αιώνα, και προσέθεταν και ψεύτικες διακοσμητικές ελιές.

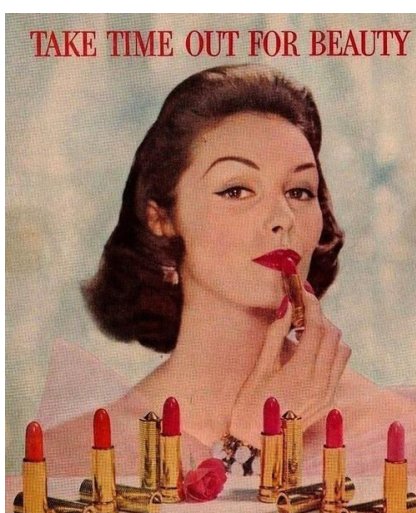
Μετά το εξεζητημένο έντονο λευκό μακιγιάζ και την χρήση του δηλητηριώδους μόλυβδου τον 18ο αιώνα, ο 19ος αιώνας χαρακτηρίζεται από το απαλό, φυσικό μακιγιάζ και τα φυσικά καλλυντικά. Στις αρχές του αιώνα χρησιμοποιούσαν κόκκινο χρώμα στα χείλη και στα μάγουλα. Το βικτωριανό πρότυπο ομορφιάς ήταν η φυσική ομορφιά του προσώπου, λεύκαιναν το πρόσωπο με άσπρη πούδρα ή μαργαριταρόσκονη η οποία ήταν πολύ ακριβή. Στο τέλος του αιώνα αυξάνεται η χρήση των καλλυντικών, με τα επικίνδυνα συστατικά να αντικαθίστανται από βότανα, λουλούδια, φυτικά λίπη και έλαια, καθώς και λάδι ινδικής καρύδας για τα βλέφαρα.

Στον 20ο αιώνα, λόγω της ραγδαίας εξέλιξης της βιομηχανίας, η σύνθεση των χρωστικών και των συστατικών των καλλυντικών βελτιώνεται. Ο ιατρικός έλεγχος επιβάλλεται για όλα τα προϊόντα χημικής σύνθεσης σε όλα τα κράτη της Ευρώπης και έτσι μειώνεται η χρήση τοξικών συστατικών. Η κοσμετολογία και η αισθητική αναβαθμίζονται σε ένα είδος επιστήμης και πλέον στις χρωστικές εισάγονται νέα συστατικά όπου υποβάλλονται σε πειράματα σε ζώα για να ελεγχθεί η ασφάλειά τους.

Η αισθητική συνεχώς εξελίσσεται και μετά το τέλος και του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου αρχίζει και παίρνει τη σημερινή της διάσταση. Οι μέθοδοι, οι γνώσεις και τα τεχνικά μέσα γίνονται πλέον επιστημονικά και όχι εμπειρικά αν και η χρήση φυσικών χρωστικών ακόμα προτιμάται για πολλά καλλυντικά.

Διαφήμιση του καλλυντικών του 1950.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα τελευταία χρόνια τα φυτικά συστατικά έχουν έρθει πάλι στο προσκήνιο λόγω της οικολογικής τους φύσης και της έλλειψης χημικών συστατικών. Βέβαια είδαμε πως και πολλά από τα φυτικά συστατικά που προτιμούσαν πολλές φορές ήταν επιβλαβή και δηλητηριώδη για τον άνθρωπο, όπως ο μόλυβδος, και άλλα ήταν αρκετά αμφιλεγόμενα. Για χάρη όμως του καλλωπισμού και της ομορφιάς, οι άνθρωποι κάθε εποχής έβρισκαν τρόπους να φτιάχνουν τα καλλυντικά τους και να πετυχαίνουν το επιθυμητό αποτέλεσμα σύμφωνα με τα πρότυπα ομορφιάς, καθαριότητας και καλλωπισμού της κάθε εποχής και λαού.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία έγινε παρουσίαση των καλλυντικών που χρησιμοποιούνταν κατά την αρχαιότητα ανά τους λαούς του κόσμου, με χρονολογική σειρά, ξεκινώντας από τους αρχαίους πολιτισμούς και φθάνοντας έως και τα νεότερα χρόνια.

Παρουσιάστηκαν αρχικά πληροφορίες για τα καλλυντικά και τις διάφορες κατηγορίες καλλωπιστικών προϊόντων που ήταν γνωστά ήδη από τα αρχαία χρόνια. Έπειτα παρουσιάζονται ξεχωριστά οι σημαντικότεροι αρχαίοι πολιτισμοί και η χρήση των καλλυντικών ανά περίοδο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις χρωστικές ουσίες που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή των προϊόντων, και πιο συγκεκριμένα των αρωμάτων και ειδικά των ειδών μακιγιάζ. Οι ουσίες αυτές προέρχονται από φυτικά συστατικά και μέταλλα τα οποία έβρισκαν στο φυσικό τους περιβάλλον.

Παρατηρείται πως η χρήση των καλλυντικών ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στους αρχαίους λαούς και η χρήση τους δεν περιοριζόταν στον καλλωπισμό μόνο αλλά είχε θρησκευτικές και κοινωνικές διαστάσεις, καθορίζοντας την θέση, την περίσταση και την ιδιότητα του κάθε ανθρώπου. Επίσης δεν περιοριζόταν μόνο στο γυναικείο φύλο αλλά και οι άντρες είχαν εισάγει τα καλλυντικά στην καθημερινότητά τους, ακόμα και τα προϊόντα μακιγιάζ, βαφής σώματος και μαλλιών.

Ξεχωριστή αναφορά γίνεται και στο μόνιμο μακιγιάζ και ειδικότερα στο μόνιμο μακιγιάζ σώματος, το τατουάζ, που χρονολογείται επίσης από την αρχαιότητα και που αντιπροσωπεύει πολλές φορές ολόκληρη φιλοσοφία ζωής για κάποιους πολιτισμούς.

Τέλος, παρουσιάζεται η χρήση των καλλυντικών και οι χρωστικές που χρησιμοποιούνταν για την παρασκευή τους στα νεότερα χρόνια. Τα φυτικά συστατικά δίνουν σιγά σιγά τη θέση τους σε συστατικά που παρασκευάζονται με τη βοήθεια της επιστήμης και οι χρωστικές ουσίες πλέον προέρχονται από χημικές επεξεργασίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλτάνης, Κ. (2004), *Μυστικά ομορφιάς 60+1 συνταγές*, Αθήνα: Ψύχαλος.
2. Βλάχου, Μ. (2000), *Περιήγηση στα συστατικά της Ομορφιάς*, Αισθητική & Αισθητικός.
3. Θεοδωρίκας, Σ. (2002), *Ορυκτολογία-Πετρολογία*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Μέλισσα.
4. Κλουράς, Ν.(2007), *Η ταυτότητα των χημικών στοιχείων*, Αθήνα: εκδόσεις Τραυλός.
5. Μουλοπούλου-Καρακίτσου Κ., Δ. Ρηγόπουλος, Δ. Στρατηγός,(1998), *Καλλυντικά: συστατικά και εφαρμογές*, Αθήνα: εκδόσεις Βήτα.
6. Παπαϊωάννου. Θ, Γ. (2006), *Κοσμετολογία, Συστατικά - Παρασκευή - Χρήση Καλλυντικών*, Αθήνα: Γ. Γκελμπέσης.
7. Σαββίδου, Α. (2008), *Μορφολογία – Ιδιότητες προσώπου*, Τμήμα Εκδόσεων ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης.
8. Τσιγωνία Α., Μικελάτου, Ε. (2010), *Μακιγιάζ Παραστατικών Τεχνών*, Αθήνα: Δεσμός.
9. Pier Monte, *Η καθημερινή ζωή στη Αίγυπτο*, Αθήνα, Εκδόσεις Ωκεανίδα 1983.
10. Θ. Καρζής, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Φιλιππότης, 1987.
11. Ραυτοπούλου Ε., «Η πώληση και χρήση του ελαιολάδου και του αρωματικού λαδιού στην Αρχαϊκή Ελλάδα», 110-117 στο Ελιά και Λάδι, Δ' Τριήμερο Εργασίας, Καλαμάτα 7-9 Μαΐου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996.
12. Τζιγκουνάκη Α., Perna M., "Καρυκεύματα και αρωματικά φυτά κατά τη μυκηναϊκή εποχή", 39-48, στο Ελιά και Λάδι, Δ' Τριήμερο Εργασίας, Καλαμάτα 7-9 Μαΐου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996
13. Ζερόμ Καρκοπινό, *Η καθημερινή ζωή στη Ρώμη στο απόγειο της αυτοκρατορίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα 1988.
14. Κ.Μ.Κολοβονα-Ε.Λ.Οzereckaja, *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα 1988.

15. Ζ. Ωμπουαγιέ , *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ινδία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα 1989.
16. Ζ. Κοντενώ, *Η καθημερινή ζωή στη Βαβυλώνα και την Ασσυρία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμας, 1989.
 Α. Ambrosio. *Women and Beauty in Pompeii*. 2001.
17. Michal Dayagi-Mendels, "Perfumes and Cosmetics in the ancient world", The Israel Myseum Jerusalem.
18. Olsen, Kelly. *Cosmetics in Roman Antiquity*. *The Classical World*, Vol 102, No 3, Spring 2009. pp 291-310.
19. RJ Forbes. "Cosmetics and Perfumes in Antiquity". *Studies in Ancient Technology*. Leiden, 1965.
20. Forbes J. R., *Studies in Ancient Technology*, Volume III, 1993.
 Λιβέρη Α., "Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα, 56-82, στο *Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά, Ζ' Τριήμερο Εργασίας, Κύπρος, Παραλίμνι, 21/25-3-1997*, ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.
21. Mei, Hua, *Chinese clothing*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
22. <http://www.premierpigments.com/permanentmakeuppigmentshistory.html#Introduction>
23. <http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/timelines/topics/cosmetics.htm#cosmetics>
24. <http://www.historyembalmed.org/ancient-egyptians/egyptian-make-up.htm>
25. http://www.immortalgeisha.com/makeup_01.php
26. <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/31-3.pdf>
27. en.wikipedia.org/wiki/Tattoo
28. en.wikipedia.org/wiki/Henna
29. <http://www.cfsan.fda.gov/>
30. http://www.designboom.com/history/tattoo_history.html
31. http://magma.nationalgeographic.com/ngm/0412/online_extra.html
32. http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_cosmetics

33. <http://www.face-painting-fun.com/cultural-face-painting.html>

34. http://en.wikipedia.org/wiki/Aqua_Tofana

Α Περιοδικό Αρχαιολογία:

35. <http://www.archaiologia.gr/>